

მ რ ი

№ 10

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

ქართული თეატრი; უბედური შეცდომა — ალაროდელისა; დამნაშავე, ლექსი — ი. გრიშაშვილისა; მასწავლებელი მწარედ ქვეითებდა — მოუსვენარიძისა; კუდიანი ვარსკვლავები — ივ. მქემარიშვილისა; გაზაფხული, ლექსი — ს. ფაშალიშვილისა; ჩენია — გ. გვაზავასი; გაზაფხული, ლექსი — ი. მქედლაშვილისა; ნუცაფ ხანა — ივ. ბუქურაულისა.

კვირა, 11 აპრილი საზოგადოებრივი, სამეცნიერო და სალიტერატურო ჟურნალი 1910 წ.

ქართული თეატრი.

—:—

ყველაზე უარესია, როცა რაიმე საზოგადო საქმეს პატრონობას დაუწყებს არა გულ-შემატკივარი, არა ამ საქმის მოსიყვარულე, როცა თავად-აზნაურობის სათეატრო შენობა გადაკეთებას საქირობება, მაშინ ცხადად გამოირკვა, რომ ეს შენობა ხელახლა კეთდებოდა ქართულ თეატრის საქირობისათვის. ამ შეგნებამ იმდენად გაიტაცა ზოგიერთი, რომ ერთმა კიდევ გადაკეთების მოწინააღმდეგეთ მოღალატეც ეწოდა: ნებისთ თუ უნებლოდ დიდი ხარჯი გასწია თავად-აზნაურობამ. ქართველი საზოგადოებაც სიხარულით მიეგება თეატრის შენობის განახლებას, — დარწმუნებული, რომ ამიერიდან სამშობლო სცენას მკვიდრი კერა გაუჩნდებოდა და სხვის „დანაწონად“ აღარ გახდებოდა.

მაგრამ მწარედ შეცდა ქართველი საზოგადოება, და ასეც უნდა ყოფილიყო ჩვენ ვფიქრობდით, რომ ჩვენი თეატრის საქმე ქართველების ხელში იყო და ერთი რამ კი სრულიად დაგვაფიწყდა ამ საერთო დაცემის და გათახსირების დროს, როცა ბევრი ჩვენი თანამემამულე მხოლოდ შთამომავლობით თუ შეიძლება ქართველად ჩაითვალოს, თვარა შეგნებით ის ჩვენგან ძალიან შორს სდგას. ან კი რა მამულიშვილობას უნდა ველოდეთ ისეთ ადამიანებისაგან, რომელთაც არ იციან არც ჩვენი წარსული და არც აწყო, რომელნიც ქართველ მწერლებს უკეთეს შემთხვევაში რუსულ თარგმანებიდან იცნობენ, რომელთა შვილებმა ყოველ ენაზე იციან ლაპარაკი, გარდა ქართულისა, რომელთაც საზოგადო კრებებზე უბრალო ქართულიც არ ეხერხებათ და საეჭვო ღირსების რუსულ გაზეთს სუბსიდიას აძლევენ, რადგან მხოლოდ ის შეიძლება იყოს მათი გაზეთი.

დრამატული საზოგადოების უკანასკნელ კრებაზე თავად-აზნაურობის წინამძღოლმა დიდი სიტყვა წარმოსთქვა, სადაც გვეუბნებოდა, თქვენ საქმისთვის

გულმოდგინე პირები აირჩიეთ და ჩვენც ყოველივე დახმარებას გაგიწევთო. კრებაც ეცადა ისეთი პირები აერჩია, რომელნიც ჩვენი საზოგადოებისთვის სასურველი იქნებოდნენ და თავად-აზნაურთა საკრებულოსაც არ შეაშინებდნენ. გულდამშვიდებულნი, რომ ქართულ თეატრს ბინა ექნება, მოველოდით ახალ გამგეობისაგან თეატრის შენობის აღებას. მაგრამ, როგორც გამოირკვა, დებუტატთა საკრებულო შენობას არ უთმობს ქართულ თეატრს და ამით ისედაც შეფერხებულ სასცენო საქმეს უარეს მდგომარეობაში აყენებს.

ქართული სცენის უმთავრესი უბედურება ისაა, რომ ჩვენი არტისტები უფრო სცენის მოყვარულთა მოგვაგანებენ. აქ მხოლოდ ორიოდ კაცია, რომელთაც სცენისთვის თავი დაუდვიათ, დანარჩენები კი სცენას შემთხვევით აფარებენ თავს. ამიტომაც არ სჩანს არც საკმარისი მომზადება, არც საქმის სიყვარული, არც განვითარება და ხელოვნებისათვის თავდადება. ამიტომაც ქართული წარმოდგენა ხშირად არ გაკმაყოფილებს, რეცენზიას ისე ვერ წაიკითხავ, რომ არ იყოს აღნიშნული — არტისტებმა როლები არ იცოდნენო. ხოლო ასეთ მდგომარეობას რომ თავი დავაღწიოთ, ყოველის უწინარეს საქიროა ქონებრივი პირობები. სცენაზე მოთამაშე დარწმუნებულნი უნდა იყოს, რომ ცხოვრებისათვის საჭირო უნდა იყოს, რომ ცხოვრებისათვის საჭირო მინიმუმი უზრუნველ ყოფილ ექნება, ღე მაშინ კიდევ მოსთხოვეთ, მაშინ ამუშავეთ. და რომ სცენა მატერიალურად ფეხზე დადგეს, აუცილებლად საჭიროა კვირაში იმართებოდეს არა ნაკლებ სამი წარმოდგენისა, რა საკვირველია, გაცილებით უფრო იაფ ფასებში, ვიდრე დღეს. წარმოდგენების გაიაფება ქართულ თეატრისაგან მიიზიდავს უფრო შეგნებულს და ხელ-მოკლე ხალხს. მაშინ უნებლიედ ჩვენი სცენის დანარჩენი ნაკლიც გასწორდება და ქართული თეატრიც წელში გაიმართება.

მაგრამ რომ საქმე ასე მკვიდრ ნიადაგზე დადგეს, ამისთვის აუცილებელიც უნდა გქონდესთ თქვენი

თეატრი. ვისაც თეატრისათვის შენობა რა აქვს, იმას თეატრის ფეხზე დაყენებაც არ შეუძლია. ეს საანბანო ქეშმარიტება სომხებმაც კარგად შეიგნეს და შეუღდნენ საკუთარ შენობის აგებას, თუმცა არტისტიულ თეატრის შენობა მათთვის ყოველთვის ღია იყო. ამასვე ვგვრძობთ დღეს ჩვენც. როგორც გავივით, დეპუტატთა საკრებულო აპირებს ქართულ სცენას კვირაში ერთი დღე დაუთმოს. ცხადია, ამ ერთი დღით არაფერი გამოვა, არც დასი გვეყოლება, არც სასცენო ხელოვნება განვითარდება, ვერც თეატრი შესძლებს შეასრულოს ის დიდი საქმე, რომელიც მას აწევს ჩვენ ტანჯულს სამშობლოს წინაშე. და რადგან ასე უკუღმა მიდის ჩვენი საქმე, სადაც დახმარებას ველოდით, იქ მოწყალეებს გვაწვდიან, უმჯობესია საქმისთვის, ჩვენი მომავლისთვის, სამოწყალოდ ხელი არვის გაუწოდოთ და სრულიად გამოვვეშვიდობოთ იმ შენობას, რომელსაც რაღაცა ირონიით ქართული თეატრი დაარქვეს. დაე, ქართველმა ხალხმა იცოდეს, რომ მას **თეატრისათვის** ბინა არა აქვს, ათას გაკირვებას ესეც მიემატოს. ვინ იცის, იქნება შევძლოთ ამ გაკირვებასაც თავი დავაღწიოთ და ახლო მომავალში დეპუტატთა საკრებულოს სამოწყალოდ არ გავხდეთ.



უბედური შეცდომა.

(დასასრული*)

—:—

მანიფესტის § 49-ში აი რა არგუმენტი მოჰყავს იმ აზრის დასამტკიცებლად, რომ პროლეტარს სამშობლო არა აქვს, ან მომავალში მაინც დაეკარგება, რომ პროლეტარი ბურჟუაზიის მსგავსად აღარ არის შეკავშირებული ეროვნებასთანაო. „უკვე თვით ბურჟუაზიის განვითარება, თავისუფალი გაცვლა-გამოცვლა, ბაზრის მსოფლიოდ გარდაქმნა, გაერთფეროვნება მრეწველობითის წარმოებისა და ამისგან გამოწვეულ არსებობის პირობათა, — ყოველივე ესე სპობს ერთა შორის განსხვავებას და მათ შორის ბრძოლას. — პროლეტარიატის ბატონობა ამ განსხვავებას სრულიად მოსპობს, და შეერთებული მოქმედება პროლეტარიატისა, განათლებულ ქვეყნები სა მაინც, არის უპირველესი პირობა მისი განთავისუფლებისა. — რამდენადაც მოისპობა კაცისაგან კაცის ექსპლოატაცია, იმდენად მოისპობა აგრედვე ექსპლოატაცია ერთისა ერთისაგან. — ერთა ურთი-ერთის მტრო-

*) იხ. „ერთი“ № 9.

ბა მოისპობა თვით ერში კლასთა ბრძოლის მოსპობისათანავე“.

სწორედ იმ დროინდელი სოციალისტური აზრის ჩვეულებრივი ნაკვეთია ეს ამონაწერი. არავითარი ორაგინალური და ახალი არა უთქვამსთ რა მარქსსა და ენგელსს. ამ „ჩვეულებრივ“ აზრს ეხლაც ათასობით იმეორებს ევროპის მუშა და ინტელიგენტი, დაუფიქრებლად, მაგრამ იქ სამაგიეროდ კაი ხნის უარყოფილია ყოველივე ესე პრაქტიკისაგან და აგრეთვე სერიოზული მეცნიერებისაგან, კრიტიკისაგან. ჩვენში კი სერიოზულ კრიტიკაზედ ვინა ჰფიქრობს, — მხოლოდ სხვისაგან ნასესხებ შეცდომებს იმეორებენ და საქმიტაც მისდევენ.

მართლაც, ეს ორიოდე ფრაზა თავიდან ბოლომდის შეცდომაა და მასზედ დამყარება მთელი ქვეყნის, ან ქვეყანათა ბედ-იღბალისა უბედურება იქმნებოდა, რომ შესაძლებელი იყოს. — შეცდომაა და წინაღმდეგობით აღსავსე ეს ამონაწერი, და აი რატომ.

პირველი ფრაზა, — თავისუფალი გაცვლა-გამოცვლა, მსოფლიო ბაზარი, მრეწველობის განვითარება და გაერთფეროვნება, შექმნა არსებობის ერთსა და იმავე პირობათა და სხვ. ერთა შორის განსხვავებას და ბრძოლასა სპობსო, — არ არის ქეშმარიტება არც ერთის მხრით. იგი პირდაპირი წინაღმდეგია ფაქტებისა, მთელი თანამედროვე ცხოვრების ვითარებისა. — გაცვლა-გამოცვლა ნიშნავს ორ ან მეტ დამოუკიდებელ ერის, ან სახელმწიფოს შორის ეკონომიურ ურთი-ერთობასა, მაშასადამე პირდაპირ იგულისხმებს გამცვლელთა და გამომცვლელთა. რაც მეტია და ძლიერი ეკონომიური ინდივიდუალობა გამცვლელთა და გამომცვლელთ, იმდენად რთულია და ფართოდ დაყენებული ეს გაცვლა-გამოცვლა; წინააღმდეგ, გაცვლა-გამოცვლის სირთულე და გაფართოვება გვაჩვენებს ერთა ანუ სახელმწიფოთა ეკონომიურ სიძლიერეს, ინდივიდუალობის განვითარებას. მაშასადამე გაცვლა-გამოცვლა და მისი განვითარება ვერა სპობს ერთა შორის განსხვავებასა, რადგანაც განმამტკიცებელია მათი ეკონომიური ინდივიდუალობისა. რომელიც თვითოეული ერის საკუთარ სოციალურ მოწყობების სფეროში სცხოვრობს და ვითარდება. — მსოფლიო ბაზარი არ არის ერთი საკაცობრიო დაწესებულება, შემაერთებელი ყველა ერისა და სახელმწიფოსი, არამედ ფართო მოედანი ერთა და სახელმწიფოთა კონკურენციისა. კარლ ბიუხერი მართლს ამბობს, — ეგრედ წოდებულ მსოფლიო **მეურნეობას** არავითარი ისეთი თვისება არ გამოუჩენია, რომ იგი ეროვნულ მეურნეობისაგან განირჩეოდეს, და არც ეგრედ წოდებული მსოფლიო ბაზარი მოასწავებს მეურნეობის მსოფლიო ვითარებასაო. მსოფლიო ბაზარზედ ერნი და სახელმწიფონი იბრძვიან, იმარჯვებენ ურთი-ერთზედ, ხან ამ

ბაზარზედ ბატონობისათვის ომსაც კი უცხადებდენ ურთი-ერთსა, და რამდენადაც ვითარდება კაპიტალიზმი ერთა შორის, იმდენად ეს ბრძოლა, ეს კონკურენცია მწვავეა, იმდენად ერთა შორის ბრძოლა ძლიერია და შეუბრალებელი. ბრძოლა, კონკურენცია, ომი კი აგრეთვე ორ ან მეტ ინდივიდუალობათა შორის შეიძლება და ასეც ხდება ნამდვილად. რაც უფრო ძლიერია ბურჟუაზია ერისა, მისი კაპიტალიზმი, — მით უფრო ძლიერი ეკონომიური ინდივიდუალობაა ერი, უფრო მედგრად მებრძოლი სხვათა წინააღმდეგ. აგრეთვე კონკურენციის ძალით თვითოეულს სურს მეტი ინდივიდუალური სიძლიერე მოიპოვოს სხვის დასამარცხებლად. მაშასადამე ვერც ბურჟუაზიის განვითარება, ვერც მსოფლიო ბაზარი და მსოფლიო კაპიტალიზმი სპობს ერთა შორის განსხვავებას, არამედ უფრო აძლიერებს მათ ეკონომიურ ინდივიდუალობასა. — გაერთფეროვანება მრეწველობისა და მისგან გამოწვეული მსგავსება არსებობის პირობათა აგრეთვე სრულიად ვერა სპობს ვერც ერთა შორის ანტაგონიზმსა და ვერც მათ შორის განსხვავებასა. გაერთფეროვანება მრეწველობისა — წამბაძველობაა, ე. ი. გადმოღება ყველა ერთა მიერ მრეწველობის იმ წესთა, რომელიც უმაღლესია, გაუმჯობესებული და მსოფლიო ბაზარზედ მეტოქეობის აუცილებელი პირობა. მაგრამ ამით ისევე ვერ ისპობა განსხვავება და ანტაგონიზმი, როგორც წიგნის ბეჭდვის გავრცელებით ენები არ მოსპობილა და ზარბაზნების გავრცელებით ომები არ შეწყვეტილა და არ შერიგებულან საბელმწიფონი. პირიქით, — წიგნის ბეჭდვამ თვითოეულ ენას მისცა საშუალება განვითარებია მთელი მისი ინდივიდუალური სიძლიერე, აგრეთვე ზარბაზნებმა ნამდვილჯოჯოხეთად, უფრო განმანადგურებლად აქცია ომი. აგრეთვე ცხოვრების პირობათა ერთფეროვანება სრულიად ვერა სპობს ვერც ერთი ერის სოციალურ ინდივიდუალობასა, — პირიქით, იგი წყაროა ურთი-ერთისგან შექმნისა და საკუთარ სიძლიერის განდიდებისა, — იგი წყაროა აგრეთვე ახალი იდეათა, რომელთაც საუმჯობესოდ უნდა შესცვალონ შინაგანი ცხოვრება ერთა, მაშასადამე მოსპობის მაგიერ კიდევ უფრო უნდა გააძლიერონ მათი სოციალური პიროვნება. საერთოდ წამბაძველობა ვერა სპობს ინდივიდუალობასა და შეიძლება ამ ორი პროცესის ზრდა პარალელურად ხდებოდეს, რასაც ნათლად ვხედავთ ნამდვილად, თუ დაუუკვირდებით ერთა განვითარებას განსაკუთრებით მთელი მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში. როდესაც წამბაძველობა ინდივიდუალობასა სპობს, — ეს გადაგვარება ხალხისა, მაშასადამე სხვისი კულტურის შეთვისების უნიკობა, და განა ასეთი რამ ემწნევა ევროპისა და აზიის ხალხებს? განა იაპონიამ ევროპის კაპიტალიზმისა და კულტურის შექმნით იაპონელობა დაჰკარგა? თუ ინდივიდუალურად გაძლიერ-

და და ხმალსაც მისწვდა ერთი ევროპის სახელმწიფოს დასამარცხებლად?!

ეს კიდევ არაფერი: კაპიტალიზმის განვითარების პროცესის მთელს ქვეყანაზედ არ არის პროცესის მისი გაერთიანებისა, არ არის აგრეთვე დაუსრულებელი პროცესის ერთი ერის მიერ მეორეს ეკონომიურად დამონებისა, არამედ იგი არის პროცესის ერთა მიერ ეკონომიურ დამოუკიდებლობის მოპოვებისა. საზღვარი დაედვა ერთა შორის შრომის განაწილებასაც. ეხლა შრომის ინტეგრაციის პროცესის ახასიათებს ერთა ეკონომიურ ცხოვრებას: უკვე ყოველი ერი სცდილობს საკუთარი წარმოებით დაიკმაყოფილოს ყველა თავისი მოთხოვნილება, როგორც მრეწველობაში, ისე მიწის მეურნეობაში. შინაური ბაზარი თან და თან უფრო დიდ როლს თამაშობს ხალხთა მეურნეობაში, უცხოეთიდან შემოტანილ საქონლის რაოდენობა რელატიურად მცირდება, და ამით რასაკვირველია გარეშე ბაზრის როლლიც მცარდება. — როგორც ამბობს კოპტკინი ინტეგრაცია შრომისა შრომის განაწილების მაგიერ, დეცენტრალიზაცია მრეწველობისა, — თორი მოვლენა, რომელიც მოასწავებს ერთა ეკონომიურ ინდივიდუალობის განვითარებას, და არა მათ შორის განსხვავებათა მოსპობას.

და განა მართო ეკონომიურ მოქმედებაში ეტყობათ ერებს ასეთი ზრდა ინდივიდუალობისა? — ყოველ კულტურულ დარგში: ლიტერატურაში, ხელოვნებაში, მეცნიერებაში, — ყოველისფერში სცდილობს თვითოეული ერი ორიგინალური რამ შექმნას, თუმცა ამავე დროს სხვისი შემოქმედებითაც სარგებლობს, ითვისებს სხვისი შემოქმედების ნაყოფსა. და ეს ორი პროცესის შემოქმედებისა და წამბაძველობისა ურთი-ერთის წინააღმდეგობა კი არა, ურთი-ერთის დამატებაა, აგრეთვე წყარო ურთი-ერთისა.

მართალია, პროლეტარიატის შეერთებულ ძალას შეუძლია მოსპოს ანტაგონიზმი ერთა შორის, მაგრამ ანტაგონიზმისა და განსხვავების, ინდივიდუალობის მოსპობა ერთი და იგივე არ არის. როდესაც მარქსი და ენგელსი ამ შეცდომას სწაღიან, — მათ ეს არ ეპატიებათ. მართალია, შეიძლება ერთა წინააღმდეგობა მოისპოს კლასთა წინააღმდეგობის მოსპობისათვის, მაგრამ ამით ერი არ ისპობა. და როდესაც მარქსი და ენგელსი ამ შეცდომას სწაღიან, — აქვთ დაუფიქრებელი მსჯელობა გამოუღისთ. — მართლაც, თვის სიტყვა — მოსპობა ერთა შორის მტრობისა და დამკვიდრება **სოლიდარობისა** გულისხმობს წინ-და-წინვე ერის არსებობის განგრძობასა, რადგანაც მტრობის მსგავსად სოლიდარობაც შესაძლებელია ორ ან მეტ ინდივიდის შორის. ხოლო სოლიდარობა გულისხმობს ურთი-ერთის უფლებასა, ურთი-ერთისადმი ვალდებულებათა აღსარებასა, ურთი-ერთის დამო-

კიუდებლობისა და თავისუფლების პატივისცემისა, და ამ ნიადაგზედ განამტკიცებს ძმურს კავშირს საერთო მიზანთა მისაღწევად. მაშასადამე იგი **აუცილებლად** გულისხმობს სოციალიზმის დროსაც ურთი-ერთის ეროვნებისა და სამშობლოს აღსარებასა და პატივისცემასა.

სოციალიზმის დროს ერი არ ისპობა, არამედ ისპობა საერთაშორისო მტრობა და ნაცვლად მყარდება საერთაშორისო ძმობა. და როდესაც მარქსი ამ მტრობის მოსპობასა და მსგავსებათა მოსპობას ერთმანეთში არღვევს, თანაც **ერთა სოლიდარობაზედ** ლაპარაკობს, — თვითვე ებმება თავისდა შეუმჩნეველად ისეთ წინააღმდეგობაში, რომელიც ეხლა თვალსაჩინოა, მაშინდელ დროს კი იქნებ გატაცებულით ვერ დაენახათ.

ყოველივე ამას რომ თავი დავანებოთ, ისიც ვსთქვათ,— ვინ იცის, თვით სოციალიზმის დროსაც მოისპობა მტრობა და მეტოქეობა ერთა შორის? — არც ამისი თქმა შეიძლება ეხლა დანამდვილებით. ბევრი რამ გვაფიქრებინებს, რომ მომავალშიც მოსალოდნელია ერთა მეტოქეობა. მაგრამ აქ ამაზედ არ ვილაპარაკებთ.

აი რა უბედური შეცდომის მსხვერპლნი ვხვდებით დღეს. სადაც ეს შეცდომა პირველად ქეშმარიტებად და დოგმად აღიარეს — იქ ეხლა მას გასავალი აღარა აქვს, პრაქტიკულ ცხოვრებაში მაინც. ჩვენში კი „ხალხის წინამძღოლნი“ ამ ძველი ამბებით უქედენ ხალხს ყურს და ბედნიერების წყაროდ, უმაღლეს იდეად აჩვენებენ მასა. ხალხიც, გულ-უბრყვილო და შეუგნებელე ხალხიც უჯერებს ამ საეჭვო ქუეისა და ზერელი გრძნობის წინასწარმეტყველებსა.

მაგრამ თუ ხალხს ინსტინქტი მაინც მოეპოვება თვის დაცვისა მალე იგრძნობს, რომ თვით სიცოცხლეს, სიცოცხლის ხანგრძლივობის მარადისობაა ერთი უდიდესი იდეალი ყოველი ინდივიდისა. ეს სურვილია უდიდესი გამოჩენა მისი სულიერდ ენერჯისა. ეს იდეალი, ეს სურვილი ყოველი სოციალური პიროვნებისა უნდა იყოს კერძოდ ყოველი ერისაც. თუ სოციალიზმი მისთვის საიქიო არ არის,— იგი ამას

მიხვდება და ტერიტორიასაც დაიცავს, სამშობლოსაც შეიყვარებს და თავისთვის შეინარჩუნებს, რომ თავისი შემოქმედებით ღირსი გახდეს მომავალი ცხოვრებისა, მომავალ საზოგადოების წევრობისა. თუ კი მას აწმყოში თავის დაცვა არ უნდა და სხვას დაუთმო ადგილი მომავალ სოციალიზმის იმედით,— დარწმუნდეს, რომ მომავალი სოციალიზმის ნაყოფს ეს „სხვა“ მოსწყვეტს და მას არც კი მოიგონებს. ტყუილია, რომ სოციალიზმის დროს სამშობლო და ერი აღარ იქმნებო. — იქმნება და არც შეიძლება რომ არ იყოს. არავითარი ამის წინააღმდეგი საბუთი არ არის. — სხვა დამიკვიდრებს სოციალიზმს ჩვენი ხალხის სამშობლოში, და არ ვიცი, — შეიძლება ჩვენს ხალხს სიკვდილის შემდეგ სულიერი ცხოვრებაც სწამს სოციალიზმის საიქიოში, მაგრამ ეს როგორღაც მათ წინამძღოლთა „მატერიალიზმსაც“ ეწინააღმდეგება და რაღაც უცნაური რწმენაც არის რაღაც უცნაური საიქიო ცხოვრებისა.

პროლეტარი იქმნება თუ სხვა რომელიმე ეროვნული ელემენტი,— დაიცვას და უყვარდეს თავისი ერი, მიწა-წყალი, სამშობლო, თორემ ეხლა ისეთი ძლიერნი სოციალურნი პიროვნებანი იბრძვიან და აკამტვერებენ ურთი-ერთსა, რომ სიბრალული არ არის, ჭ არც საუკუნეთა შემდეგ, სოციალიზმის განხორციელებამდისაც არ იქნება. ამ სამოთხის მიწად დამიკვიდრებამდის კი სამშობლოს უარ-მყოფელნი ათასჯერ მოასწრებენ „აბრაამის წილთა შინა“ გადასახლებას. იქ კი, ვგონებ, სოციალიზმს ვერა ნახავენ, რადგანაც სოციალიზმი ჩვენ ცოდვილ დედამიწაზედ უნდა განხორციელდეს თვითოეული ერი-სათვის, მის საკუთარ **სამშობლოში**.

სოციალიზმი მართლაც ტუტუტუთა სათრეველი ჭ სამასხარო რამ ხომ არ არის, რომ მისი სახელით მთელს ერს ურჩევდეს რამდენიმე წერა-კითხვის არა მკოდნე ბიჭი სამშობლოს დაკარგვასა, — მანიფესტის მე **§-49** ძალითა, ისიც ყალბად გაგებულ მუხლის ძალითა!...

ალაროდელი.

დ ა მ ნ ა ზ ა ვ ე

ურწმუნო, უნდო, გაქსუებული — გზა-აბნეული,
 გაუხარელი, მონა მხდალი, სასო მიხდილი;
 ცხოვრების გერი, მარტოთ მყოფი, დაობლებული,
 ქვეყნისა ბარგი, მეტი ხორცი, უძლები შეილი—

რად მშვა ბუნებამ? რა გადმოცა? რისთვის იშრომა?
 რა ჰქონდა მიზნად, რად დამბადა ეულად, ობლად?
 ან დედამ გაზრდა რად იზრუნა, რად მოინდომა?—
 ნუ თუ ვერ მიხვდენ, რომ მეტი ვარ მე ამა სოფლად?!

მოკვდე— ვინ მიგლოვს? სატრფო, ძმა თუ დედა-მშობელი?!
 ეს კი მწამს, მჯერა, რომ შავს მიწას გაუხარდება,
 ვიცი, უკვალოდ აღიგვება ჩემი სახელი,
 და ჩემთან ერთად ღრმად ჩაკვდება ჩემი ხსენება.

ო. გრიშაშვილი.

მასწავლებელი მწა- რედ ქვითინებდა....

(ბიბლიურ ჰანგზე)

—:—

გაზაფხულის მზეს ის იყო მთის წვეროდან თავი ამოეყრა და გამაცოცხლებელ სხივებით ცას და დედამიწას აბრწყინებდა.

ზეთის ხილის მთის ტყე ახლად გადაშლილ ყვავილებით მორთულ-მოკაზმული, მალლა კორდიდან ძირს ველ-მინდვრებს ამაყად გადმოსქეროდა და სიამოვნების ნიშნად შრიალებდა, მედიდურად კოპწიაობდა.

ნელი, წყნარი ნიავი საამურად დასისინებდა, ხის ფოთოლს ნაზად აშრიალებდა, მტვერს აცლიდა, ფუჩქნიდა და სასალმოდ აფაქიზებდა.

ფრინველთა სტვენა, გალობა, მოუსვენარი ფრენა-ფრთხილი არე-მარეს სიცოცხლეს ჰფენდა და უზენაესის დიდებას გულის უნერგავდა.

ტყის ხმაურობა, ფრინველთა ყვირილი მსწრაფ-ლივ მიყურდა და არე-მარე რაღაც მიზეზით დუმილს მიეცა....

მთის მალლობიდან, მომავალ გზაზე დიდი წინასწარმეტყველი სახედრით იერუსალიმის ქალაქისკენ ჩაფიქრებული ეშურებოდა;

ქალი თუ კაცი, დიდი-პატარა, ხალხი მრავალი გარს ეხვევოდა და სიხარულით აღტაცებული ზოგი ხის ტოტებს, ზოგიც ტანთ-საცმელს სახედარს ფეხ-ქვეშ მსწრაფლივ უფენდა, ზოგი კი მუხლ-მოდრეკილი დიდ მასწავლებელს თაყვანს სცემდა.

მოწმენდილ ცაზე მზე ანათებდა, და მიყუყუ-ლი ტყის არე-მარე კვლავ მასწავლებელს ელიმებოდა.

ხალხი ერთთავად ყრიაბულობდა და ტკბილი გალობით ქრისტეს ამკობდა:

„ოსანა!... კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა!...“

“კურთხეულ არს ხელმწიფე ისრაილისა“!... ერთხმად შესძახოდა დიდი-პატარა და მოწიწებით უკან მისდევდა....

ხალხი, დიდით პატარამდის, დარწმუნებული იყო, რომ დიდი მასწავლებელი იერუსალიმში თავის თავს ხელმწიფედ გამოაცხადებდა, ამიტომ ყველა მხიარულობდა, მასწავლებელს თანაუგრძობდა და თან გამარჯვებას გულით უძღვნიდა....

მოციქულნი კი მწარედ დაღონებულნი მისდევდნენ და თავის მასწავლებელს ნაღვლიანად თვალს ადევნებდნენ.

იესო, რაღაც ფიქრით მოცული, მზით გაბრწყინებულ იერუსალიმის ქალაქს გასცქეროდა, ნაბიჯს უმატებდა და მიეშურებოდა იქით, სადაც მას

ბევრი მტერი ელოდა, მის ტანჯვა-სიკვდილს გულთ ცდილობდა!...

რამ დააფიქრა ასე მწარედ მასწავლებელი?

მას თვალწინ უნდა მომავალი ტანჯვა-ვაება და ყურს უქედავდა გამხეცებულ ბრბოს ძახილი: „ჯვარს აცვით“, რომელიც დღეს მას ლმობიერად თაყვანს სცემდა!... ნათლად იდგენდა გოლგოთის მთას ჯვარით ამართულს და ზედ თავის თავს ნავემ-ნაცემს მაგრად მილურსმულს....

სისხლით შეღებილს გოლგოთის ჯვარს და იერუსალიმის მთლად დანგრევას ცხადად ხედავდა, ამიტომაც გულ მოკლული მწარედ სტიროდა.... ქვითინებდა....

მას თავში განუწყვეტილვ უტრიალებდა მწვალებელთა შეუბრალებელი ცეცხლში დაწვა-დადაგვა, თავმოყვარეობის შელახვა, გახრწნა-გაწბილება, დაუსრულებელი ტანჯვა, უმანკო სისხლის დაღვრა იმ პირთა, რომლებიც დაბრმავებულ კაცობრიობას სიმართლეს, ერთობას და თავისუფლებას უშზადებდნენ....

მასწავლებელი მწარედ ქვითინებდა...

თან და თან იერუსალიმს უახლოვდებოდა, საიდანაც ხალხის ბრბო იესოს წინ მიეგება და „ოსანა“-ს ძახილს საზღვარი აღარ ჰქონდა.

ფარისეველები გადუდგნენ წინ იესოს და უთხრეს:

„მასწავლებელო, უბრძანე ხალხს, რომ გაჩუმდეს!“ თან გაჯავრებით ხალხისკენ ხელებს იშვერდნენ.

ქრისტემ პრისხანედ გადახედა ქალაქის მმართველთ, გაიძვერა ფარისეველებს და მკეხედ უპასუხა:

„როდესაც ისინი გაჩუმდებიან, მაშინ ქვები ალაღადდებიან!“

გ. მოუსვენარიძე.



კომეტები

ანუ

(კუდიანი ვარსკვლავები)

ცოტა რამ კომეტაზედ საზოგადოდ: მათი მოძრაობის კანონები; ფიზიკური შედგენილება; კუდის გაჩენა; პერიოდული კომეტები; მათი ძებნა; წრევანდელი კომეტა ჰალეი; მისი დედამიწასთან შეხვედრა; შედეგი.—

—:—

ამ ბაღთ დრას ბუკრს ღაზარაკობდენ კამეტაზედ, რადგანაც ერთა მათგანი მომავალ მასისს ჰარველ რატ-

ხვეობა ჩვენს ზღანუტას უნდა ესტუმროს. ძველი დრო-
იდან კუდიანი ვარსკვლავი ხალხში ცრუმორწმუნეობის
გამომწვევი იყო; უოველ უბედურობას მას აწერდნენ, რო-
ცა ის დრო-გამოშვებით ჩვენს ციან სივრცეზედ გამოჩ-
ნდებოდა ხოლმე; ამხიარი ცრუმორწმუნეობა გასაგვარვე-
ლად არ იყო ამ დროს, როცა არავითარი წარმოდ-
გენა არ ქანდათ ამ საიდუმლო მხათობზედ; მხოლოთ
ტელესკოპის და სპექტროსკოპის განვითარების შემდეგ
შესადგებელი შეიქნა გავვეგო, რას წარმოადგენდა ეს
უცნაური მხათობა; საიდან გამოდის, საით მიდის და რა
განხიების ექვემდებარება ის; შეივრამეტე სუვეუნის ბო-
ლოდანი დაწვეული ექსპერიმენტალურ შეცნაურების (ფი-
ზიკა-ქიმიის) განვითარებამ დაიდა სული შეუწეო ასტრო-
ნომიის განვითარებამ; მართალია კადევ ბევრია გას-
კეთებული ამ შეცნაურების დროში, მაგრამ იმითაც, რაც
ამდენს ხანს გაკეთებულა, სიშვალეობა მოკვეცა გავვეგო
ბევრა ბუნების საიდუმლოება და ცოტად თუ ბევრად
დაგვეძლია ჩვენი სუვეუნებით შექნილია ცრუმორწმუ-
ნეობა. — ამ ორა-სამი სუვეუნის წინ ასტრონომიას
ასტროლოგიას ეძახდნენ; ეს უკანასკნელი დასავლეთ ევ-
როპაში არაბებმა შემოიტანეს; მაშინდელი ძლიერი
კათოლიკური სამღვდლოება დაეპტრონა ამ შეცნაურე-
ბას და ხალხში ცრუმორწმუნეობის გასავრცელებელ ია-
რდად გამოიქცა, მაგრამ ეპატონიკა, გალილეო და შემ-
დეგ ნიუტონმა დაიდა ბრძოლის შემდეგ კათოლიკურ
სამღვდლოებასთან მტკიცე სიუფელი დაუდგეს თან-
მედროვე ასტრონომიის განვითარებას; დღეს ეს შეცნი-
ერება ხალხის ცრუმორწმუნეობის გასავრცელებლად კი
არა, მის გონების ახმადლეობლად გამოიქცეულია. —
გაბერნიკამდის ჩვენი სამყაროს ცენტრად დგდა მიწა
ითვლებოდა. დაიდა ბრძოლა დასწარდათ გაბერნიკს და
გალილეოს დაეპტონებოთ, რომ ჩვენი სამყაროს ცენტ-
რად დგდა მიწა კი არა, უოვლის შემდეგულია და თვით-
მხურბული მსუა, რომლის გარეშეც დედა-მიწა ისე
ტრიალებს, როგორც სხვა ზღანუტები და კომეტე-
ბა. — ნიუტონმა და მის წინ კაპლერმა გამოჩანეს ამ მხა-
თობთა მოძრაობის განხიება და ამხიარად საშვალეობა მიე-
ცა თანამედროვე კაცობრიობას შედარებით სრული და
შეშვარიტა წარმოდგენა იქნინოს მსოფლიოს შედგე-
ნილობაზედ და მისს განჩანაზედ. — კომეტები ჩვენი მზის
სისტემის ეკუთვნიან; ისინიც მსოფლიო მიმზადველობ-
ბის განხის ექვემდებარებიან. ისინი სამყაროს განუხმეველ
სივრცეიდან ჩვენს მზისაკენ მოეშურებიან; მათი რიცხვი
იმდენია, რამდენიც წყალში თევზი, როგორც დაიბუღ-
მა კაპლერმა სთქვა, მაგრამ უოველ კომეტას ვერ ვამჩნევთ
უბრალე თვალთ, ზოგიც კადევ ისე შორს არის ჩვენი
მზის სისტემაზედ, რომ გაუმჭვბესებულ ტელესკოპითაც
ძნელია მათი დახანა. — კომეტები, როგორც
ზღანუტები, მსოფლიო მიმზადველობის განხის ძლით
მზის გარეშეც ტრიალებენ (და მისთან თავისი დერძის
გარეშეც ტრიალი, ორბიტას ეძახან. — ზღანუტების ორ-
ბიტა უოველთვის ელაზისა (მოგრძო მრგვალი ხაზი).

კომეტების ორბიტების გამოხანარებებამ დაეპტონა, რომ
მათი ორბიტა სამი ფორმისა: ელაზისის, ზარ-
ბოლის და ჰიპერბოლის; როცა ორბიტა ელაზისურია
კომეტას ჰერიოდულს უწოდებენ; ისინი უოველთვის
მზის გარეშეც ტრიალებენ, როგორც ზღანუტები, და
განსხვდრულ დროს მოგვეკვლინიან ხოლმე; ასეთ
ზეროდულ კომეტას ეკუთვნიან წრეგანდელი კომეტა ჰელიო,
რომელზედაც ქვემოდ გვექნება ლანარაკი; როცა კომე-
ტებს ზარბოლური და ჰიპერბოლური ორბიტები აქვთ,
ისინი ერთსელ მხოლოდ გამოჩნდებიან მზის სიახლოვეს
და შემდეგ საშვალემოდ ივარგებიან სამყაროს წიაღში. —
კომეტების ელაზისები მით განიჩევიან ზღანუტებისა-
გან, რომ ძალიან გრძელი და ვიწრო ფორმისანი
არაიან; კომეტების ორბიტებს ორი დირს-დასანიშ-
ნავი ლავი აქვსთ: მზესთან უახლოვეს ლავს ჰერიოპე-
ლიის უწოდებენ; მზისგან უშორეს ლავს აფელიის;
როცა კომეტა ჰერიოპელიისა (მზის უახლოვეს ლავში),
ის დაიდა სიჩქარით მიისწრაფება წინ. აფელიისა კი
(მზისგან უშორეს ლავში) ის ძლიერ ხანცად დადის;
ამშიდაც სხანს მზის გავლენა კომეტაზედ. — უოველ კომე-
ტაში სამს უმთავრესს ნაწილს ვამჩნევთ: გული, რო-
მელია კონცენტრული მასის წარმოდგენს და რამდენად
კომეტა მზეს უახლოვდება, იმდენად მისი გული ეკუმშება
და ბრწინვალე სხეს ებუღობს; თავი, რომელიც ბურუსი-
სგან შესდგება და კომეტას გულს გარეშეც შემხვეული
აქვს; მზის ახლოს ეს თავი იშლება, ფართოვდება; —
კული მზის სიახლოვეს ჩნდება. რამდენად კომეტა მზეს
უახლოვდება, იმდენად ის კული თან და თან გრძელდება
და ბრწინვალდება. — როცა კომეტა მზეს შორდება
გული იშლება, ბრწინვალდება კარგავს, კულიც თან-და-
თან მოკლდება და რამდენიმე ხნის შემდეგ კომეტა ჩვენი
ჰორიზონტიდან სულ ივარგება. — ამხიარად კომეტის
ფორმა მზისგან არის დამოკიდებული და რადგანც უვე-
ლ კომეტებს ერთხარი ფიზიკური შედგენილება არ
აქვსთ და მზესედაც ერთხარად არ არაიან დამორბულ-
ნი, მათი ფორმაც სხვა და სხვანაირია მზესთან მიახლო-
ვებისან. — კომეტის ფიზიკურ შედგენილებაზედ ბევრი
ჰიპოტეზას ერთი მეორის წინააღმდეგი; მათი არამატე-
რიალური შედგენილება დღეს უსიუფელიოდ მიჩნიათ,
რადგანც სპექტრალურმა ახალიზმა დაეპტონა სრული-
ად წინააღმდეგი; აგრეთვე კომეტები ან უკეთ რომ ვსთქვათ
მათი უმთავრესი ნაწილი, გული, არ შესდგება გახისგან,
არც თხელი ნივთიერებისგან, როგორც ზოგიერთები
ამტკიცებენ, რადგანც ვარსკვლავების სიახლოვე, რომე-
ლიც თავისიუფლად გამოჩნხან კომეტების გულიდან, არ
იღუბება, არავითარი რეფრაქციის არ ხდება კომეტების
გულში. — ამხიარად ის ახრია უფრო გავრცელებუ-
ლი, რომ კომეტები მაგარი ნივთიერებისგან შესდგება;
იტალიელი ასტრონომის სიამარელის ახრით; კომეტები,
როგორც მოწვევტილი ვარსკვლავები და მეტეორიტები
მაგარი ზარტეკულიებიან (ნაწილებიან) შესდგება; ზარტი-
კულიები დაიდა სიჩქარით გზაში ერთმანერთს ევანება,
ცხელდება და აქედან კომეტის გული ბრწინვალე ფერს

ლებულთს. — ფრანგი ასტრონომი აბე მორე (ბრუის ობსერვატორიის ცნობილი დირექტორი) ამბობს, რომ კომეტები მაგარ ნივთიერებისაგან შესდგება, მხოლოდ ეს ნივთიერება შვერივ მასის არ წარმოადგენს, არამედ კონგლომერატებს; ამ კონგლომერატების გარეშე შემოხვეულია ჰიდროკარბონული გაზი (ეს გაზი უმთავრესად წყალბადისაგან (H) და ნახშირბადისაგან (C) შესდგება), როგორც სპექტრალურმა ანალიზმა დაამტკიცა. მზის რადიოაქტიური ძალის ზედ გავლენით გაზის სხვევი ბრწყინვალე ფერს იღებს. — უფრო გავრცელებულია ის აზრი, რომ კუდიც თვით კომეტას კუდიდან ჩნდება; მაშასადამე კუდიც კონგლომერატებისაგან შესდგება, რომელთაც გარეშეშეშე გაზი ახვევია; მხოლოდ კუდში კონგლომერატები ერთმანეთსედ დიდ მანძილზედ არიან დაშორებულნი, აქ მასის საზოგადოდ ბევრად უფრო თხელია, ვიდრე კუდში. რა მიზეზით ჩნდება კუდი? ეს მიზეზი თვით მზის ფიზიკურ თვისებებში უნდა ვიძიოთ — ჩვენ ვიცით, რომ უოკელ ელექტრო-მაგნიტის ორი ზოლუსი აქვს: ზოხიბური და ნეკტიური. კუდი ჩნდება მაშინვე, როცა კომეტა მზეს უახლოვდება; თუ კომეტის ახლოს მზის სხივები ელექტრო-ნეკტიურ ძალას შეიცავს, ის იზიდავს კომეტის ელექტრო-ნეკტიურს, — ნეკტიურს კი ისერის შორს. აქედან ზარტიკულები დიდის სიჩქარით ვარდება სივრცეში; ეს ზარტიკულები გზასეუდ კიდევ ერთი მეორეს ხვდება, ესხუნება და ძლიერ ცხელდება (სკიანარელის თეორია). ამის თუ დავუშვებთ კიდევ აბე მორეს თეორიას, რომ კონგლომერატების შემოხვეულ გაზსეუდ მოქმედებს მზის რადიოაქტიური ძალა, ცხადი იქნება, თუ რისთვისაც კომეტის კუდი ასე ბრწყინვალე. — აქედან ცხადია ისიც, რომ კომეტის კუდი მზის წინააღმდეგ და დედამიწის ორბიტასკენ არის მიშვებული. როგორც სპექტრალურმა ანალიზმა დაამტკიცა, კომეტებიც თითქმის იმავე ელემენტებისაგან შესდგება, როგორც სხვა მნათობები; მხოლოდ სხვა-და-სხვა კომეტები ერთი და იმავე ელემენტებისაგან არ შესდგება და შთაი ფორმა, ფიზიკური და კოსმოური მოვლენებიც სხვა და სხვანაირია. — ცნობილი ასტრონომი ფლამარინი ამბობს, რომ კომეტები მზის ამხანაგთა ჰიდროგენისაგან განდგენი; შეუდელ ფიზიკოს არენიუსის აზრით ისინი მზის გარეგანი რკალის ნაწილებსაგან არიან შედგენილნი — ასე თუ ისე, ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კომეტები იმავე კანონების ზედგავლენით განდგენ, როგორც სხვა მნათობები.

კომეტების კუდები სმნაირი ტაშისაა, როგორც რუსმა ასტრონომმა ბრედინინმა დაამტკიცა; როცა კუდი სწორია, ის უმეტეს ნაწილად მსუბუქი ელემენტებისაგან შესდგება, როგორც მაგ. ჰელიუმი და წყალმბადი; მეორე ტიპის კუდი ფართე და ცოტათ გელუნულია, მაშინ ის უფრო მძიმე ელემენტებისაგან შესდგება: ჰიდროკარბონები (წყალბადისა და ნახშირბადისა), ნატრი, აზოტი, ციანი და სხვა; მესამე ტიპის კუდი ძირეუდ გელუნულია — უმეტეს ნაწილად რკინისაგან შესდგება. — სპექტრალურმა ანალიზმა არა ერთხელ დაამტკიცა ბრედინინის აზრი. — როგორ ხდება

კომეტების ტიპი? ამ ჟამად უველ კულტურულ ქვეყნებში არამც თუ თითო, არამედ რამდენიმე ობსერვატორიაა. ამ მხრით ამერაგელებს სხვატო ალატი უჭირავთ, სხვან ბერი მდიდრულად მოწოდებული ობსერვატორიაა და ასტრონომიულა დაკვირვებისანც ძირეუდ განკითხარებულია. — კომეტების მძებნელებს სხვანაირად კომეტების „მონადირეებს“ ეძახიან; შთაი აზრატო ცოტად თუ ბევრად განსხვავდება ჩვეულებრივ ტელესკოპისაგან; უმთავრო დამეში ასტრონომი ამ აზრატოთ ათვალეურებს ციან თადს მანძილს, სხნამ სეკსეო სკანს არ შესმნეებს ცხელ; მნაირი სეკსეო რამ ბურუსიანი ღაქა, რომელთა რიცხვი ცხელ ბევრია, მხოლოდ იგი უმძირავია; კომეტა-კი მძირავია. — რამდენიმე სხათის დაკვირვების შემდეგ, თუ ღაქამ ალატი შეიცვალა, ასტრონომი რწმუნდება, რომ ახალი კომეტა და მამიჩე სხომი ინსტრუმენტით და ტელესკოპით შეტის სისწორით აღნიშნავს ცხელ და ციან რუქსეუდ კომეტის მდებარეობას, ამასთანავე აგზანის ტელესკოპის ნეტრალურ ასტრონომიულ დაწესებულებასში, რომელიც კალშია (ტერმინია) მთავსებულია, აქედან ტელესკოპით კვანეუბით უველ ქვეყნის ობსერვატორიებს და უველ ასტრონომები თვალეურს ადევნებენ კომეტას მძირაობას და იკვლევენ მის ორბიტას. — ასეთი ინსტრუქციონალური ორგანიზაციია ადვილად ხდის რამდენიმე სხათში მთელ ქვეყანას ეუწეოს ახალი კომეტის აღმოჩენა; კომეტას ერქმევა იმ ასტრონომის სხელია, ვანც ზირეულად აღმოაჩინა ის ცხელ — მაგ. წარსულ იანვარში იანჯინსიურის ობსერვატორიაში (სამხრეთ აფრიკაში) ორმა ინგლისელმა ასტრონომმა აღმოაჩინეს სულ ახალი კომეტა; მის უთუოდ ერთი რომელიმე ამ ასტრონომის სხელს დაარქმევენ. — ამ ჟამად ეს კომეტა ჩვენს მზის სისტემას უბე შორდება და ჩვენ მასხელ არ შევხვდებით. ჩვენ უფრო გვანტერესებს მეორე კომეტა, რომელსაც მასში მოველით; ეს უგანსენელი მთემატეურის სისწორით არის შესწავლილი. — ის ჰერიოდულ კომეტების კუთვს ეკუთვნის; ასტრონომების გამოკვლეუთ ეს კომეტა ორჯერ გამოჩენილა ქრისტეს დაბადებამდე და 24-ჯერ ქრისტეს დაბადების შემდეგ; უგანსენელ დროს 1835 წელს გამოჩნდა, იმის წინ 1758 წელში და ახნარად უოველ 75 წელს ერთხელ გვეტუმრება ხოლმე. — 1682 წელში, როცა ეს კომეტა ერთხელ კიდევ გამოჩნდა უროზაში, ზირეულად ინგლისელმა ასტრონომმა ჰელეამ ისარგებლა ნიუტონის მეთოდით და შესწავლა მისი ორბიტა; მან შესადარა იგი სხვა წინააღმდეგ კომეტებს და ნახსურული მსკავსება ამ კომეტას და იმ კომეტებს შორის, რომელნიც 1607 და 1531 წლებში გამოჩენილან. აქედან მან დასკვნა, რომ იგივე კომეტა 1758 წელში კიდევ უნდა გამოჩნდესო. მართალია, ჰელეის არ დასცლდა, ის 1742 წელს გარდაიცვალა, მაგრამ მისმა შამამავლობამ დაინახა მისი წინასწარმეტყველების ტეშმართება, როცა 1758 წელს უველსათვის განკვირვულად გამოჩნდა ეს კომეტა. — ამ წელს ზირეულად ერთმა გერმანელმა გელემ ჰალიმმა შესმნია ის ცხელ; აქედან დამტკიცდა, რომ ეს კომეტა ჰერიოდულია; გელეს ჰალიმს

თავისივე სოფელში ძეგლი აუგეს, კომიტას კი უკავია ანტონოზის ჭაღის სახელი უწოდეს; შემდეგ 1835 წელს და ეხლაც ამ წელაწადს ეს კომიტა ხელახლავ დაუბრუნდება ჩვენ მზის სისტემას; შემდეგში 1985 წელს კიდევ მოველინება, მაგრამ ბევრი ჩვენთაგანი მას კვლავ ვეღარ იხილავს. — კომიტა ჭაღის ორბიტა გრძელი და ვიწრო ელანსია, როგორც საზოგადოდ ვველა ზერი-ოდნულ კომეტებისა; შემოვსახოთ ქალაქსად წრესი; შუაში (ტენტრში) წარმოადგინოთ მზე; წრე ჩვენი ზღანეტის (დედა - მიწის) ორბიტა იქონი; კომიტა მოდის ზევიდან მარჯვნივ; ის თანდათან უხლოვდება ჩვენს მზის სისტემას. 25 თებერვალს მან გადასჭრა დედამიწის ორბიტა; 7 აბრილს ის ზერიჭელი-ში იქნება (სამხრეთით), ე. ი. მზეზედ უახლოვებს ჯაგს. — 5 მაისს დედამიწისთან სულ ახლო მანძილს დაიჭრის. ამ დროს დედამიწა, კომიტის თავი და მზე ერთ სწორ ხაზზედ იქნებიან; 17 მაისს ის ხელახლავ გადასჭრის ჩვენს ზღანეტის ორბიტას (ამჟამად მარცხნივ) და შემდეგ თან-და-თან დაშორდება ჩვენ მზის სისტემას; მარტის ზირველ რაღსეუბმდის ის მოსჩანდა სდამოობით მზის ჩასვლისას დასვლეთით; მარტის ჩასვლარში ის მზის სხივებში დაიშალა და არა სჩანდა; მარტის ბოლოს და თითქმის მთელ აბრილის განმავლობაში შესდებელი იქნება მისი დანახვა აღმოსავლეთით განთიადისას; 7 აბრილიდან მაინც ის მზის ახლოს იქნება; თანდათან ბრწყინვალე ფერს იღებს, ასე რომ აღდგომის ცისკარზედ საუცხოო სანახაობა იქნება; მისის ზირველ რაღსეუბში, როცა ის იქნება მზისა და დედამიწის შუა, კვლავ მზის სხივებში დაიშლება და შეუძლებელ იქნება მისი დანახვა, მხოლოდ 7 მაისიდან ის ხელახლავ გამოჩნდება სდამოობით დასვლეთით. — შემდეგ კი სულ გაქრება ჩვენი მზის სისტემიდან, რომ შემდეგ კიდევ მოველინის მას 75 წლის შემდეგ, ე. ი. 1985 წელს. — კრატეკული მამენტი, თუ შეიძლება ასე ვსთქვათ, 5 მაისს იქნება, როცა კომიტა დედამიწის უახლოვებს მანძილზედ იქნება. ანტონოზის გამანჯარაშებით ამ დროს მისი კუდა დახლოვებით 2ჩ მაღიობი კალამეტრის (ვერსის) სიგრძის იქნება; ასე რომ შეიძლება ჩვენი ზღანეტა მართლაც გაეხეიოს ამ კუდაში, მაგრამ განა ჩქედან მას რაიმე საფრთხე მოულის? სრულიად არაფერი. — მართალია კომიტას და მისი კუდის ფიზიკო-ქიმიურს შედგენილებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ შემთხვევაში: მართლაც, თუ კომიტა ციანიურ გაზისაგან და ნახშირმბადისაგან შედგება უმეტეს ნაწილად, ეს გაზები ძირიელ მავნებელია და შეიძლება ჩვენი ატმოსფერა მიაშხამოს, მაგრამ ბუნების უფელად-შემძლებელი ძალა ინახავს ჩვენის სამყაროს გამომჩინას: კუდაში, როგორც ზევათ ვსთქვათ, ვველა ელემენტები მეტის მეტად თხლადან, ასე რომ ჩვენი ატმოსფერის მოსახლავად მისი გაზები საკმარისი არ იქნება არასდეს. ათე ისეთი შემთხვევები, როგორც მაგ. 1819 და 1861 წლებში, როცა დედამიწა ჩაფელა კომიტის კუდაში, მაგრამ შედეგად უმშვენიერესი სურათი: ცის თაღის განათება მოხვევა. — 1885 წელს ერთი კომიტა ზღანეტა იუპიტერს მოხვდა, მაგრამ დაზიანდა თვით კომიტა და არა დევი იუპიტერი; 1872 წელსაც კომიტა ბიელა მოხვდა დედამიწას, მაგრამ თვით კომიტა მტვრად იქცა, დედამიწას კი არაფერი დაშავებია. — წელსაც დარწმუნებით შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ამასვედ მეტი უბედურება არაფერი იქნება. — აბრილის ბოლოს და მისის დასწყისში კოსმოურ მოვლენათა ცქერით დასტავებით; შეიძლება ჩვენს მეტეოროლოგიაში რამე ცვლილებები მოხდეს, მაგრამ მეტეოროლოგიური მოვლენები (წვიმა, სიხე და სხვა..) ზოგჯერ თუ მავნებელია, ზოგჯერ სსარგებელია. ბუნებას არ უყვარს უნებურსაღური კატაკლიზმები; სამყაროს გაჩენა და მისი განვითარების ევოლუცია ნათლად ჰქოფენ ამს. — აღმინის ბსრი გონება სამყაროს განუხომელ სივრცეში და დროში ბუნების ბეგრ საიდუმლოებას მისწვდა და მათი შეურეველი და უტყუარი კანონები გამოსხა; მისი მახვილი გონება აქ ვერ შეხერდება და თავისივე შექმნილი მეოლოთი არა ერთხელ დავანახებებს კიდევ ბუნების სსწაულებს; ცრუმორწმუნებთთ კი არა, მეცნიერულ კვლევა-ძიების საშუალებით აღმინი გახდება ბუნების ნამდვილ მეფედ; შეიძლება დღევანდელი მეცნიერული კანონები ჩვენ არაფერს გვეუბნება ამის შესახებ, თუ რისთვის ხდება ეველა ეს ბუნების მოვლენები; მაგრამ საკმარისი ჰქმნარიტებით ვიცით, თუ როგორ ხდება ეს მოვლენები და აქ არის თანამედროვე მეცნიერების ძლევა-მოსილობა...

ინჟ. ივ. მეძმარიაშვილი.



გ ა ზ ა ფ ხ უ ლ ი

—:—

ველი იშლებს, იმობება ზურმუხტის ფერად: და ცა ფირუზი დაჰქათათებს კეკლუც მიდამოს, მკვლარი ბუნება ღონეს იკრებს, იღვიძებს კვალად, ბუჩქში ბუღბული ვარდს უმღერის ჰანგსა საამოს...

—:—

წყარო მომხუის, ნაკადული მშვიდად ლიკლიკებს, ზვართი კამკამა ეპკურება იას თავ დახრილს; მთებისა შვილი სიო წყნარად დაჰქრის, სისინებს და ბალ-წოლოტში, ნელო არხვეს მრავალ ფერ ყვავილს.

—:—

ყველა სულდგმული აღტავების ეძლევა, ჰზარობს, ჰფეთქს ჰარმონია, და სიცოცხლე მასში გადმოდულს ნორჩი სუმბული ბუჩქის ძირში ნაზობს, ნარნარობს, მთებში მზის სხივი ყინულს ადნობს და ძირს გადმოჰქუხს...

მე-კი საბრალო ვსდგევარ ბაღში დაღონებული
ცხოვრებისაგან დაღ დასმული, მკმუნვარე სახით,
მე არ მახარებს ყვაილებით ველი შემკული
და მშვიდ გაზაფხულს ვეგებები კვნესა-ვაგლახით!...

—:—

გამწარებული მწვანე მთა-ბარს, მიმოვაღვლებ
თვალს.

იქ კვალად მოსჩანს შავ ცხოვრების შავი აჩრდილი;
და როს შევყურებ ბურუსითა მოცულს მომავალს,
მიასკეცდება გვემულ გულში სევდა, სახმილი!...

ს. ფაშალიშვილი.



მ ე ზ ი ა

(დასასრული)

გონებრივი განვითარება და ეკონომიური წინ-
მსვლელობა, რა თქმა უნდა, აუცილებელი პირო-
ბაა ერის აღსადგენად, მაგრამ ეს მაინც ცოტაა.
ცოტაა მარტო თეორიული ბრძოლა, ცოტაა მარ-
ტო ეკონომიური ქიშპობა. ბოლოს და ბოლოს ყო-
ველი ერისათვის, რომელსაც კი ჯერ კიდევ სრუ-
ლებით ხელი არ აუღია თავის ყოფა-ცხოვრებაზე,
საჭირო არის და აუცილებელი... **სამხედრო ძალა.**

ეს გასაკვირიც არ არის.

პიროვნული ან საზოგადოებრივი ინტერესების
შეტაკება ყველგან ხშირია და ყველგან, სადაც კი კულ-
ტურული ცხოვრება არის, არის უფლებაც და
სასამართლოც. ყველგან ცოტათი მაინც მოსახერ-
ხებელია და შესაძლებელი კაცმა დაიცვას თავისი თავი,
თავისი ინტერესები. მე თუ ვინმე ძალას მაყენებს,
შემიძლია ყოველთვის მიემართო სასამართლოს და
დავიცვა ჩემი შეღახული ღირსება ან ქონებრივი
მდგომარეობა.—

სულ სხვა პირობებშია დაჩაგრული ერი, ე. ი.
ისეთი ერი, რომელიც არ წარმოადგენს სახელმ-
წიფოს და არა აქვს სახელმწიფოებრივი ორგანო-
ები თავის დაცვისა: არა ჰყავს მეთაური, მარ-
თებლობა, ჯარი. რა ჰქნას ამისთანა ერმა?
როგორ და რა გზით უნდა დაიცვას იმან თავი,
თუ ყოველი მისი უფლება უარ-ყოფილია ან
სასაცილოდ აგდებული? ვსთქვათ, მაგალითად,
გაბატონებულმა ერმა დაიჭირა მიწა-წყალი დამო-
ნებული ერისა, ან სხვას გადასცა, სულ გარეშე
ხალხს დაუნაწილა ეს მიწა-წყალი. აი, როგორც
ჩვენში მოხდა: მაშინ როდესაც საქართველოს გლე-

ხობა სიმშლით ჰკედებოდა უმიწობის და სიღარი-
ბის გამო, საქართველოს მიწა-წყალი, ქართველის
სისხლით მორწყული ოცი საუკუნის განმავლობაში,
დაურიგეს გერმანელებს, ბერძნებს, რუსებს, სომ-
ხებს... ერთის სიტყვით, ყველას—გარდა ქართვე-
ლებისა. — რა უნდა ჰქნას ერმა ამისთანა მდგო-
მარეობაში? მარტო თეორიული დავა და უფლე-
ბრივი მოსაზრება აქ ვერას გიშველის, შეიძლება
ამისთანა შემთხვევაში აალაპარაკო მთელი ადგი-
ლობრივი ყურნალ-გაზეთობა, მაინც უსამართლობა
უსამართლობადვე დარჩება და შემოსული მტერი
ყურებსაც არ გაიბერტყავს.

ეს თავისებური მხარე ეროვნული საკითხისა
ძალიან კარგად შეიგნეს ჩეხებმა და ყველაზედ აღ-
რე პრაქტიკულად გადაწყვიტეს იგი — დაარსეს
და შეჰქმნეს ეროვნული სამხედრო ძალა „სოკო-
ლი“.

ეს დიდად საყურადღებოა.

კაცობრიობის ისტორია ამტკიცებს, რომ ის
ერი, რომელიც ერთხელ დაეცა, თვითონ თითქმის
ვერა სდგება ფეხზე. მისთვის საჭიროა რაიმე გარე-
განი ძალა, რომ წამოაყენოს იგი, ან გამოცვლა იმ
ძალებისა, რომლებმაც გამოიწვიეს მისი დაცემა.
ისეთი მაგალითები, როგორც არის იტალიის გან-
თავისუფლება, ძალიან იშვიათია. გარბაღლი მთე-
ლს ისტორიაში მხოლოდ ერთია; მერე რამდენ-
ჯერ იყო გარბაღლი დამარცხებული? გაიძარჯვა
მხოლოდ მაშინ, როცა პიემონტის სახელმ-
წიფომ მხარი დაუჭირა და საზოგადო ევროპის
დიპლომატიამ შეღავათი მიაცა... აქედან აშკარაა,
რომ დღეს ყოველი ერი დაკარგულია, ვინც კი
სასწაულს მოვილის ისტორიაში. ყველგან ცდა უნ-
და, ყველგან მუშაობა, ყველგან მომზადება და
ორგანიზაცია.

ამ გზას დაადგნენ ჩეხებიც.

1862 წელს ეროვნულ მოძრაობის სათავეში
გამოჩნდა ახალგაზდა ჩეხი — დოქტორი ტირში
(Tirs). მან და მისმა ამხანაგებმა ქალაქ პრაჰაში
დაარსეს გიმნასტიური საზოგადოება — „სოკოლი“.
სახელმძღვანელო მოსაზრება იყო შემდეგი: ბრძო-
ლა—ცხოვრების კანონია. ამ ბრძოლაში გამარჯვე-
ბა დარჩება მხოლოდ იმას, ვინც უფრო ძლიერია,
უფრო მომზადებული, უფრო ხერხიანი და შეგნე-
ბული, ამ ბრძოლას განიცდის ერიც და ისიც ექვე-
მდებარება იმავე კანონებს. აქედან აშკარაა, რომ
მხოლოდ ის ერი დარჩება გამარჯვებული, ვინც
უფრო მომზადებულია და ძლიერი. მომზადება,
ფიზიკური განვითარება და ჯანმრთელობა ახალ-
თაობისა — იქნება იმავე დროს განვითარება და
ჯანმრთელობა მთელი ერისა. ამიტომ თავდა პირ-
ველად ფიზიკურ ვარჯიშობას და საზოგადო გიმნას-
ტიკას ეჭირა პირველი ადგილი ამ საზოგადო-
ებაში.

მკითხველი ადვილად მიხვდება, რომ ეს იყო მხოლოდ საფარი: ნამდვილი მისწრაფება კი უფრო დამაბლული იყო, რადგანაც მაშინ, 1862 წ. ავსტრიის მართებლობას შეეძლო ნება არ მიეცა ამისთანა საზოგადოების დაარსებაზე და სათავეშივე ჩაეშალა ეს საინტერესო დაწესებულება. მაგრამ დოქტორი ტირში ხერხიანად და დიპლომატიურად იქცეოდა და უფრო ხელსაყრელ მომენტს ეძებდა, რომ კანონიერი ნიადაგი მიეცა მთელი საზოგადოებისათვის. ეს მომენტიც მალე აღმოჩნდა. 1866 წელს, როცა პრუსიამ ავსტრიას ომი გამოუცხადა, მაშინ ტირშიმ წინადადება შეიტანა უმაღლეს მმართველობაში — ნება მოგვეცით ჯარი მოვაგროვო „სოკოლებისა“ და დავიცვა სახელმწიფო საზღვრებიო! — მმართველობა მიუხედავად რაშია საქმე, ნება არ მისცა, მაგრამ აგრე საქვეყნო და საპოლიტიკო ასპარეზზე გამოსვლა „სოკოლის“, როგორც სამხედრო ორგანიზაციისა, დიდმნიშვნელოვანი იყო და დიდი ყურადღებაც მიიზიდა ყოველ მხრივ.

იმავე ტირშიმ შეიმუშავა სამხედრო ტერმინოლოგია მიხვრა-მოხვრის, მოძრაობის და ბრძოლისა. იმან დიდი ყურადღება მიაქცია ამავე დროს სილამაზეს და ესტეტიურს მხარეს. თითქმის ყოველი პოზა, რომელიც შემოღებულია „სოკოლოურ“ სწავლა-განათლებაში, ამოღებულია ძველი საბერძნეთის ხელოვნებისაგან. სხვა და სხვა ძეგლი, ქანდაკება, მხატვრობა, რაც კი დაუტოვა ძველმა საბერძნეთმა კაცობრიობას, ტირშიმ გადაათვალიერა და გულდასმით შეისწავლა; მერე ყოველ მიხვრა-მოხვრას, ყოველ პოზას, მისცა ჩეხური სახელი და შეიტანა სასწავლებელ პროგრამაში. ამ რიგად ყოველი ახალგაზრდა ჩეხი, რომელიც შედის ამ ორგანიზაციაში, თან-და-თან ეჩვევა მშვენიერს, პლასტიკურს მიხვრა-მოხვრას; სამხედრო გიმნასტიური ვარჯიშობა უმატებს ჯანმრთელობას, მხნეობას და გაბედულობას. ვარჯიშობა კი ყოველნიერი — სირბილი, სიარული, ხტომა, ცურვა, ჯირითი, სროლა და სხვა და სხვა... ყველამ კარგად იცის, რასაკვირველია, რომ თვითონ სული ამ ვარჯიშობისა, შიგ დამარხული წმინდა იდეა გახლავს სამშობლო და მისი სამსახური.

ყველამ კარგად იცის, ქალია იგი თუ ვაჟი, რომ ერთად ერთი და უმთავრესი დანიშნულება „სოკოლისა“ არის მხოლოდ ეროვნული ინტერესების დაცვა მთელი ჩეხიისა. ყველამ იცის, რომ ჩეხია ერთი შტო არის სლავიანთა რასისა, რომ ეს შტო ძალიან წინ წასულა, გაურღვევია გერმანელების მასსა და ამმასის შუა თვითონ არის მოქცეული. ყველამ იცის, რომ ამისთანა მდგომარეობაში ვრს უნდა ჰყავდეს თავისი ჯარი, თავისი სამხედრო ძალი, რომ შეეძლოს თავისი დაცვა, როცა საჭიროება მოითხოვს.

ამიტომ „სოკოლის“ ორგანიზაცია, — რამდენადაც ამის შესწავლა მე მოვახერხე, როცა ვიყავი პრაჰაში, ისეთია, როგორც შეფერის სამხედრო დაწესებულებას, მხოლოდ მოწყობილს დემოკრატიულ ნიადაგზე. ამ ორგანიზაციის სათავეში სდგას კომიტეტი. კომიტეტი შესდგება დელეგატებისაგან. ყველგან, ქალაქებსა და დაბებში, თითო ათასი „სოკოლი“ ირჩევს ერთს დელეგატს. ამგვარად ამორჩეული დელეგატები, რომლებიც შეადგენენ ცენტრალურ კომიტეტს, ირჩევენ გამგეობას, რომელიც შესდგება ხუთი პირისაგან: აქ არის თავმჯდომარე, მისი მოადგილე ხაზინადარი, მდივანი და თანაშემწე. ეს ხუთი პირი განაგებს მთელი საზოგადოების საქმეებს და მიმართულებას აძლევენ მის შრომას და მოღვაწეობას. რაც შეეხება ტენიკურ მხარეს, იგი „ტენიკურ კომიტეტის“ ხელშია. ეს კომიტეტიც არჩეული უნდა იყოს დელეგატთა კომიტეტის მიერ.

ეს ცენტრალური ორგანოა პრაჰაში. თუმცა ეს კომიტეტი მთელი ორგანიზაციის სათავეში სდგას, მაინც იგი სრულებით არ ჰზღუდავს ადგილობრივ საზოგადოებათა თავისუფლებას. მთელი ჩეხია მოფენილია ამ საზოგადოებებით; ყოველი საზოგადოება ქალაქებსა და დაბებში სრულებით თავისუფალია და დამოუკიდებელი; ცენტრალურ კომიტეტის ზეგავლენა გამოიხატება მხოლოდ ერთ და იმავე საგიმნასტო პროგრამაში, ერთ და იმავე სამხედრო წრთენასა და განათლებაში. სხვაფრივ „სოკოლის“ ყოველ ადგილობრივი საზოგადოება, ვიმეორებ, სრულებით თავისუფალია: იგი ღებულობს თავის წევრებს, როგორც თითონ უნდა; ჯართ-ალრიცხვა, შემოსავალ-გასავალი, სახლის ქირა, მასწავლებლების ჯამაგირი, დღეობის გამართვა და სხვა-და-სხვა — სულ ეს მხოლოდ ადგილობრივ კომიტეტის სურვილზე დამოკიდებული.

ამისთანა დეცენტრალიზაციამ დიდი სარგებლობა მოუტანა „სოკოლის“ ორგანიზაციას. იგი წარმოადგენს ეხლა საკვირველს და ძლიერს ფედერაციას. მთელი ჩეხიის ახალგაზრობა, ცოტათი მაინც შეგნებული და განათლებული, ესწრაფის გახდეს ამ ორგანიზაციის წევრი. ყველა სკოლაში მადებულობა ამ საზოგადოების წარმომადგენელი, იგი ასწავლის ბავშვებს გიმნასტიკას და სამხედრო ვარჯიშობას, ასწავლის სამშობლო ენაზე, ჩეხურის ტერმინებით: ეს სწავლა, როგორც მოვახსენეთ ერთი და იგივე ყველგან და რა გასაკვირველია, თუ მთელი ჩეხიის ახალგაზრობა ერთნაირად არის გაწრთენილი და ერთის გრძნობით და აზრით გატაცებული. — დიდი ყურადღება მიქცეული აგრეთვე იმ ხანაზე, როცა ყმაწვილი კაცი გამოდის სასწავლებლიდან, ამთავრებს იქ სწავლას. მაშინაც ყოველი ყმაწვილი კაცი პრაქტს თავის მოვალეობად ჩაეწეროს „სოკო-

ლად“ და მიიღოს მონაწილეობა ამ ორგანიზაციის ცხოვრებაში.

„სოკოლმა“ მალე მოიკიდა ფეხი ჩეხიაში. სჩანს, რომ ერის სულიერი მოთხოვნილება მივიდა იმ ზომამდე, რომ დააღბო და გააპოხიერა ეროვნული ნიადაგი ყოველ ეროვნულ ძალის აღმოსაცნებლად, ეხლა ამ ორგანიზაციამ მოჰფინა და დაიპყრო არამც თუ მთელი ჩეხია, იგი დიდი ხანია — გასცდა ჩეხიის საზღვრებს და უცხო ქალაქებშიაც შეჰკრიბა და შეაერთა ჩეხელები. რალა გაეავრძელო, აქაც, თბილისში საქართველოს დედა-ქალაქში, არსებობს „სოკოლის“ საზოგადოება!

„სოკოლი“ ქალაქ პრაჰაში მართავს ყოველ მეხუთე წელიწადში ერთს დიდს დღეობას. ამ დღეობას სწორედ ისეთივე ხასიათი და მნიშვნელობა აქვს, როგორც ჰქონდა ძველ საბერძნეთში ოლიმპიურ დღესასწაულებს. ჩეხიის ყოველ კუთხიდან და უცხო ქვეყნებიდან მაშინ მოდიან „სოკოლები“ და თავს იყრიან პრაჰაში. ამ დღეობას ქვიან „სოკოლების ჩამოფრენა“. მართლაც მოჰფრინავენ პრაჰაში ახალგაზდა ყმაწვილ კაცები და ქალები; ქალაქის გარედ არის ვრცელი მინდორი, რომელსაც ბელვედერის მიდამოს ეძახიან და დიდად წაავაგს ჩვენს დიდუბის ველსა. აქ შემოხაზულია ვრცელი ადგილი საგიმნასტო და სამხედრო ვარჯიშობისათვის. ერთ მხარეზე აშენებულია უმეცლესი ამფითეატრი მაყურებელთათვის, სადაც შეიძლება თავისუფლად მოთავსდეს 50.000 ადამიანი.

ეხლა „სოკოლი“ შესდგება 711 საზოგადოებისაგან, სადაც ითვლება 58.000 წევრი. ამას გარდა ეხლა 7.000 გასათხოვარიც ჰქვამდებიან მონაწილეობას.

აი ის ჯარი, ის სამხედრო ძალა, რომელიც შეჰქმნა ჩეხიამ. ეს ჯარი უბრალო სალდათებისაგან კი არ შესდგება; უგუნური და უმეცარი იქ არაფერ მოიპოვება. იმას შეადგენს გაწვრთვნილი და განათლებული ახალგაზდობა; იურისტები, ექიმები, ინჟინერები, სხვა-და-სხვა სასწავლებელ — დამთავრებული ახალგაზდობა შეადგენს ამ ჯარის რაზმებს. ეს გონებით განვითარებული ახალგაზდობა იმავე დროს წარმოადგენს საგრძნობელს სამხედრო ძალას: იგი პატარაობიდანვე სწავლობდა ყოველ სამხედრო წესს და მოთხოვნილებას, ბავშობიდანვე სამხედრო დისციპლინას. და თითქმის ყოველი სამხედრო — საკომანდო სიტყვა გამჯდარი აქვს ძვალ-რბილში. რასაკვირველია ამ აღზრდას არაფერი აქვს საერთო იმ წრთენა-ვარჯიშობასთან რომელიც მეფობს ჩვეულებრივად სახელმწიფო ჯარში. მუშტი-კრივით და ცემა-ტყვით კი არ არის გაწვრთვნილი და განვითარებული „სოკოლის“ რაზმი, არამედ აზრით და ზნეობრივი ზედგავლენით. ეს ორგანიზაცია განსაკუთრებით იდეურია: იგი აღმოცენდა ჩეხიის ეროვნული მოძრაობის ნიადაგზე და ააფრიალა დროშა, რომელზედაც აწერია — ჩეხიის თავისუფლება.

წელი მოძრაობის ნიადაგზე და ააფრიალა დროშა, რომელზედაც აწერია — ჩეხიის თავისუფლება.

რა მშვენიერს სურათს წარმოადგენდა ბელვედერის მიდამო, პრაჰას გვერდით, სადაც 8.000-მდე ახალგაზდა ყმაწვილ კაცი, გარიბალდისებურ ტანისამოსში, ლამაზად ჩარაზმული ისე, როგორც ერთი ადამიანი, ასრულებდა სხვა და-სხვა სამხედრო ბრძანებას! ეს იყო ამ ორი წლის წინეთ. უნდა გენახათ ეს საკვირველი ზღვა ახალგაზდობისა, ეს საკვირველი, თითქმის მექანიკური თანდათანობა მოძრაობაში, უნდა გენახათ ეს სიმარდე და სიკობტავე ამ მამულის სიყვარულით გატაცებულ ახალგაზდობისა — და მაშინ დაიჯერებდით, რომ ჩეხიის მომავალი ამიერ უზრუნველ-ყოფილია.

მერე ქალები? იმ დღეს როდესაც მათი ვარჯიშობა დანიშნული იყო, წამოვიდა საშინელი წვიმა სწორედ იმ დროს, როცა დაიწყეს ვარჯიშობა. წარმოიდგინეთ, იმ ნიაღვარის ქვეშ ერთი ქალიც არ შენძრეულა, ერთ ქალსაც არ მიუტოვებია თავის ადგილი რაზმში. ყველა გატაცებით უსმენდა სამხედრო ბრძანებას და ისე ასრულებდა თავის ვარჯიშობას, როგორც მართლა მეომარი. მაგრამ ანიშნა თუ არა უფროსმა — ვარჯიშობა გათავდა, თავისუფალი ხართო! რაზმი იმ წამსვე დაიშალა და სრულებით გაწუწული ქალები მიცივდნენ იმ ადგილებს, სადაც ეგულებოდნათ თავშესაფარი და მშრალი ტანისამოსი.

— დიად! მეუბნებოდა მე კომიტეტის წევრი პანი ვოიტეკ კლეცანდა — ხომ ხედავთ, ნახეთ ძალა? ეს კიდევ ცოტაა. თუ საქირთობა მოითხოვს, საკმარისია გაზეთში გამოვაცხადოთ, რომ ერთი კვირის განმავლობაში წამოვაცყნოთ ორმოცი ათასი ჯარის კაცი გაწვრთვნილი, განათლებული და მამულის სიყვარულით გატაცებული. აბა, გაგვიბედონ რამე გერმანელებმა — ჩვენ შევიძლებთ ჩვენი თავის დაცვას. ყოველი ჩვენი „სოკოლური“ დღეობა პოლიტიკური დემონსტრაციაა, იმედი გვაქვს, რომ მალე თქვენც, ქართველებიც, მიიღებთ მონაწილეობას ჩვენს „სოკოლების“ ჩამოფრენაში... სოკოლი როგორაა ქართულად!

— შავარდენი.

— რა კარგი სიტყვაა, მიპასუხა კლეცანდამ. მაშ იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ თქვენი „შავარდენებიც“ მოფრინდებიან მალე — არა?!...

ეს იყო უკანასკნელი სიტყვები, რომელიც მე გავიგონე პრაჰაში, და უკანასკნელი შთაბეჭდილება, რომელიც მე შემრჩა ამ სამავალითო ერის ცხოვრებიდან.

გ. გვაზავა.



გ ა ზ ა ფ ხ უ ლ ი .

—:—

კვლავ სუნნელება საამური! კვლავ გაზაფხული.
ვარდ-ყვავილების გვირგვინებით ტურფად შემკული!
კვლავ აღფრთოვანდა მთლად ბუნება შევება-ლხენითა,
ყვავილნარ მდელოს დაჰმზერს მთვარე სხივთა ფენითა.

წალკატის მეფე იაღონი ხმას არაკრავებს,
ვითა მეტოქე, ბულბულიცა ვარდთ შორის გაჰყვებს;
ხევში მდინარე სიხარულის ცრემლებსა აფრქვევს,
ლხენის ხიჩინით მოაჩქარებს მთრთოლარე ტალღებს;

აქ ეხეთქება ციკაბ კლდეთა მოქრუშულ პირსა,
იქ პირს უკოცნის თავმომწონე, ტურფა ყვავილსა,
თითქო უნდოდეს მთელ სამყაროს გამოღვიძება,
რომ მიულოცოს გაზაფხულის აყვავილება

მაგრამა მე რა?.. ოხვრის მეტი ბედშავს აღარა
დამრჩენიარა. მარტოდ-მარტო ცრემლის ამარა
კარჩაკეტილი უნდა ვიყო ბედის მაწყვერად.

უნდა ვაფრქვიო ცხარე ცრემლი გულის საქეჯნად.

ავი ცხოვრების ეკლიან გზას ვადგევიარ მწარეს,
მხოლოდ იმიტომ, რომ მივადგე შავსა სამარეს.

ისიც არ ვიცი ეს ამბავი სად უნდა მოჰხდეს:
ჩემს სამშობლოში, თუ უცხოეთს სული აღმომხდის?..

ერთხელა მქონდა სიცოცხლეში მე გაზაფხული,
მაშინ ყვაოდა ბავშვის გულში ტკბილ—სიხარული
და მწამდა კიდევ, რომ არსებობს კაცთ სიყვარული:
ადამიანი ცით მეგონა მოვლინებული

მაგრამ გაცრუვდა მხიარული ბავშვობის რწმენა.

ქვეყნადა ვპოვე გულცივობა ჯავრი და წყენა

დასტვნა ყვავილი—ბავშვობისა ბრმა აღმაფრენა

და მხოლოდ დამრჩა მგლოვიარედ ცრემლისა დენა....

ი. მქედლიშვილი.



ნუცალ ხანი

ისტორიული მოთხრობა.

(გუძღენი ძმებს კოტეს და მიტროს).

(გაგრძელება*)

III

—:—

გათენდა, სისხლისფრად ამღვრეულ ღრუბლე-
ბი ნელის სრიალით გადაეფარნენ თუშეთს. შეწყდა
მთის სიოც. აღარ დანაეარდობდა მთის კალთებზე
და არ ეთამაშებოდა მწვანე ბალახს და მის ათას
ფეროვან ყვავილებს. თუშეთის ალაზანიც ჩაჩუმდა,
მიინაბა თავის ვიწრო კალაპოტში. შესწყვიტა ღრია-

ლი, მხოლოდ ზვავების ქვეშიდან გამოსხლეტილი
მჩქეფარე წყლები არ იშლიდნენ ჩხრიალს და აღქა-
ფებულნი ეცემოდნენ აქა-იქიდან ალაზანს. ხან-და-
ხან გაისმოდა მშვიერი ყორნის ყრანტალი. ფრინ-
ველთაგანი მხოლოდ ეს სისხლის მსმელი დანაეარ-
დობდა, თითქო ლემის სუნი ეცაო...

გამაგრდი, დიკლო! *) შენ იყავ ყოველთვის
რკინის კარი თუშეთისა, შენ იყავ მისი ფარი. და-
ღესტნის პირველი ტყვია შენს მკერდს ხვდებოდა.
პირველად შენ თავზე ამოდიოდა ქარქაშიდან მისი
ხმალი და პირველად შენ სისხლში ისვრებოდა.....
შენ უმასპინძლდებოდი მტერს პირველი, შენ სდებ-
დი თავს და მხოლოდ შენ ნანგრევებზე შეეძლო
მტერს თუშეთში გადასვლა!...

*) იხ. „მ რ ი“ № 9.

*) დიკლო დაღესტნის მომიჯნავე სოფელია თუშეთში.

ნუცალი დაეცა დიკლოს. თითქმის ყოველ კოშკს, ციხეს და სახლს ალყა შემოარტყა.

— დამიმორჩილდით! — შეუთვალა ნუცალმა დიკლოვლებს:

— ჩვენ მხოლოდ სიკვდილს ვემორჩილებით! — მოკლედ უპასუხეს დიკლოვლებმა და სასიკვდილოდ მიმზადებულნი მოუსხდნენ სათოფურებს.

გარჩევა არ იყო: აქ გასწორდა ქუდი და მანდილი. გამარჯვების იმედ-დაკარგულ დიკლოვლებს ის და დარჩენილათ, რომ სახელოვანად დახოცილიყვნენ. ასტყდა თოფის გრიალი. თოფის წამლის ბოლით შეიმოსა დიკლო. ლეკებმა მისცეს სახლებს ცეცხლის სანგალი. ვინც ცეცხლს გადურჩა, იმას ხმაღმა მოულო ბოლო. მტერთა შორის შეწყალება არ იყო. სახლები ცეცხლმა შთანთქა და მის მცხოვრებთ იქვე ჰპოვეს სიკვდილი. ერთი ციხე იდგა უვნებლოვ, ამაყად აშვერილიყო ზეცისაკენ და მტრის მუქარაზე წარბსაც არ იხრდა. იმ ციხეში შეეფარათ თავი გადარჩენილ თავგანწირულ დიკლოს მეომრებს. ლეკები სკდილობდნენ ცეცხლის სანგალი მიეტანათ კედელთან, მაგრამ ციხიდან სეტყვასავით გამოდიოდა ტყვია და უპოზბდა სიკოცხლეს მას, ვინც-კი მიუახლოვდებოდა ციხეს.

— ზარბაზანი... ზარბაზანი დაუშინეთ! — შეჰყვირა ნუცალ-ხანმა.

დაუშინეს ზარბაზანი. რამოდენიმე სროლის შემდეგ ერთი კედლის ნახევარი გრიალით ჩამოინგრა. დასცეს სიხარულის კიყინა გახარებულმა ლეკებმა და ხმაღ ამოწვდილები მიესივნენ თუშების მეომრებს. ბევრ ხანს ვერ გაუძლეს ერთმა მუქა დიკლოვლებმა დაღესტნელებს. სიმრავლემ სძლია მათი თავგანწირული მამაკობა. სოფლის ორღობეები, სახლები და ციხე-კოშკები აიგისო თუშ-ლეკების და ხოციღ გვამებით, რომელთა შორის ბევრი მანდილოსანიც და ბაღლიც ერა...

დიკლო დაიღუბა, მის სისხლით მორწყულ და გვამებით მოკენქილ ნანგრევებზე მტერი მხიარულებდა. ლეკების სიმღერა უერთდებოდა ცეცხლის გუგუნს და ტაკა-ტაკუს...

მტრის შემოსევა და დიკლოს დაღუბვა მების გრგვინით მოედო მთელს თუშეთს. პირდაპირი, საგულ-და-გულო ბრძოლა შეუძლებელი იყო მტრის სიმრავლის გამო. ამისათვის თუშებმა მიჰმართეს ციხე-სიმაგრეებს. შეეხიზნენ და მოამზადეს ბლომად ტყვია-წამალი. ჯერი მიდგა შენაქოზე. ნუცალმა ჩააყენა დიკლოში ასი კაცი და დანარჩენ ჯარით თავს დაეცა შენაქოს. შენაქოელებიც შეიხიზნენ თავიანთ ციხეებში. აქაც მისცეს ცეცხლი სახლებს ლეკებმა და გადასწვეს. ციხეებსაც მისცეს ნაღმი და მიანგრ-მოანგრისეს. მცველებმა გაშმაგებულ ბრძოლაში დალიეს სული. შენაქოს მაგივრად დარჩა მხოლოდ მისი ნანგრევები და მცხოვრებლების გვამები. ვინც გადარჩა — დიკლო-ყმაწვილები ტყვედ ჩაუვარდა

ნუცალს. რამოდენიმე მძიმედ დაჭრილი თუშის მეომარი მოიხმო ნუცალ-ხანმა და უთხრა: თუშებო, ხომ ხედავთ ჩემ ძალას. უბრალოდ მეწინააღმდეგებით. თუ დამმორჩილდებით, ერთი წვეთი სისხლიც არ დაიღვრება, თქვენი ავლა-დიდება თქვენვე შეგრჩებათ; ხელს არავინ ახლებს და, თუ წინააღმდეგობა გამიწიეთ, ის მოგივათ, რაც დიკლოს ღ შენაქოს მოუვიდა. თქვენს მთას, კლდე-ღრეს მოვრწყავ თქვენივე სისხლით, ქვას ქვაზე არ დავანარჩუნებ და მთელ თუშეთში სისხლის გუთანს გავიყვან. წადით და შეატყობინეთ თქვენ თანამოძმეებს, რაც გითხარით!...

ნატყვევარ თუშებმა გაავრცელეს ეს ხმა, მაგრამ გაბრაზებული თუშები უფრო მუყაითად შეუდგნენ ციხე-სიმაგრეების გამაგრებას. გადასწყვიტეს სასიკვდილო ბრძოლა,

თავის მიუღვამლობით და სიმაგრით განთქმულ ქვათენთის ციხეში შეიხიზნა სამოცი სახელოვანი თუში თავიანთ ცოლშვილით. დროშაზე, მამა-პაპის საფლავზე შეჰფიცეს, რომ თუ ლეკები ციხეს აიღებდნენ, ყველანი გაწყდებოდნენ სასიკვდილო ბრძოლაში. ამ თავგადადებულ თუშებთან მოემწყვდია თუშეთში სასტუმროდ მოსული რამდენიმე ხვესურიც. ციხის თავად იყო სიმამაკით განთქმული განა ქოთილაიძე.

— ძებო, ხევსურებო, — უთხრა განამ ხევსურებსა — თქვენ რაღად იხოცავთ თავებს? წადით, თქვენ მაინც თავს უშველეთ.

— რას ამბობ განამ? — გაკვივრებით და ამასთან თითქო წყენით წამოიძახეს ერთ ხმზე ხევსურებმა, — ჩვენ-კი ვაჟკაცი არა ვართ, ქუდი არა გვხურავ?!... წავიდეთ, მერე თემს რაღა უთხრათ? როგორ გამოგინდეთ სოფელში სირცხვილით. ხომ დაგვძრახავენ, დიაცებად გავგზდიან? არა, ძმაო, — დასძინეს ხვესურთ შვილებმა. — თქვენთან ჩვენც დავეთმობა თავი; სადაც თქვენ, ჩვენც იქ ექნებით. სამარცხვინო სიკოცხლის ტარებას სიკვდილი გვირჩენია!...

შენაქოს განადგურების შემდეგ ნუცალი მიადგა ქვათენთის ციხეს. ასტყდა ორივე მხრიდან საშინელი თოფის გრიალი, იყლიტებოდნენ ლეკები და მათი ნასროლი ტყვია-კი ცერცვივით ძირს ცვიოდა კედლებიდან. ნუცალი დარწმუნდა, რომ თოფებით ვერას გახდებოდა, რომ სხვა ღონის ძიება უნდა ეხმარა. სცადეს შეშის სანგალი, მაგრამ ვერ შესძლეს ციხის კედლებთან მიტანა. დრო მიდიოდა და ციხე-კი ისევ ისე მაგრად იდგა. ბოლოს გაიგო ნუცალმა, რომ მეციხოვნებს წყალი შემოვლიათ და ველარც იშოვიდნენ და გასცა ბძანება, შეეწყვიტათ ბრძოლა.

— მოვიცადით ერთი ორი დღეც — სთქვა ხანმა — თვითონ გამოვლენ თუშები ჩვენთან.

ვათენდა. მეციხოვნებს რაც წყალი ჰქონდათ, გამოვლიათ. გაქირდა საქმე. მტრის კიდევ გაუძლებდნენ, მაგრამ წყურვილისთვის რა უნდა ექნათ.

ეს ასეთი მტერი აღმოუჩნდათ, რომლის წინააღმდეგ უბრალო იყო მათი ფარხმალი და მამაცობა. რაც დრო გადიოდა, ხალხი უფრო და უფრო წუხდებოდა და მით სასოწარკვეთილებაში ვარდებოდა. მტერი-კი იღვა ციხეს გარშემორტყმული და არხეინად მოელოდა, თუ როდის გამოვიდოდნენ შეწუხებული თუშები.

— წყალი, წყალი მინდა!.. გაისმოდა აქა-იქიდან ბავშვების ტირილი, რომელიც დანასავით გულს ესობოდათ ღიმისოდაც შეწუხებულ დედებს და მათთან შემომრებს. მეციხოვნეთ დაიწყეს თათბირი, თუ რა ექნათ და როგორ მოქცეულიყვნენ, ამ გაჭირების დროს დარჩენილიყვნენ ციხეში, თუ გასულიყვნენ და შებრძოლებოდნენ მტერს.

— გასვლა არ იქნება, სანამ ციხე ფეხზე დგას, ამბობდნენ ერთნი, — რაც მოგვივა, მოგვივა. გაუძლოთ კიდევ რამდენიმე ხანი და იქნება მოგვეშველნენ საიდგამზე თუშები, ან არა და შეიძლება თვითონ ლეკებმაც დაგვანებონ თავი.

— მაშ წყურვილით ამოვსწყდეთ?! — წამოიძახა უმრავლესობამ, — არა, ვაჟკაცისათვის სამარცხვინოა ამ ნაირი სიკვდილი... გავიდეთ. ვეკეთნეთ მტერს და მათი სისხლი დავლიოთ წყლის მაგივრად!...

— დიახაც რომ ვეკეთებთ მტერს, — შენიშნა ერთმა, — შევსვამთ კიდევ მათ სისხლს, მაგრამ ამ დიაც — ყმაწვილებს რაღა ვუყოთ, თავს ხომ არ მივანებებთ?

— თქვენ ჩვენი დარდი ნუ გაქვთ, წამოიძახეს მანდილოსნებმა. — ჩვენც მოგყვებით და ჩვენს თავს ჩვენ დავიცავთ.., ერთად ან გამარჯვება, ან სიკვდილი!...

— მოიცათ ხალხო! — შეაჩერა განამ, — ციხიდან გასვლა ჯერ ადრეა, საიმისოდ ჩვენ ჯერ-ჯერობით არა გვიჭირს რა, მე ერთი აზრი მომივიდა და თუ როგორმე განვახორციელებ, შეიძლება გვეშველოს რამე.

— რა აზრი მოგივიდა, განავ, გავვიზიარე, — მოუბრუნდნენ იმედ მიცემული ციხის ხალხი და ყველას თვალები განასაკენ მიეპყრნენ.

— აი საქმე რაშია — უთხრა განამ მცირე დაფიქრების შემდეგ — ჩემი ქოსობა ეხლა ამ გაჭირების დროს გამოგვადგება. დიაცის ტანისამოსს ჩავიცვამ, იარაღს ტყავის ქვეშ დავმალომ და ისე გავალ ციხიდან. ლეკები გულადაც ვერ გავლენ, რომ მე ვაჟკაცი ვარ, ამისათვის მაგდენ ყურადღებას და სიფრთხილეს არ გამოიჩენენ. მივალ თუ არა, ვიშვილებ ხმაღს და დავკრავ. ვიცი ლეკების ამბავი, ხარ დაცემულნი გზას მომცემენ და სანამ გონს მოვლენ, მე ჩემ თავს კიდევ ვუშველი. შემდეგ გავალ სოფელში, შეეყრი რამდენიმე ათ კაცს, მოვალთ და საფრებიდან დავუშენთ ლეკებს თოფს. ლეკებს ეგონებათ, თუშების ჯარი დავგვცაო, და ჩვენცენ იბრუნებენ პირს, თქვენც ისარგებლეთ ამით

და გამოდით. ვინც გადარჩება — გადარჩება. თუ ვერ დავახწიე თავი ლეკებს — დაასრულა განამ, — და მომკლეს, რაც შეგიძლიანთ გამაგრდით ციხეში და მაინცა და მაინც წყურვილისაგან სიკვდილს ათასწილად ბრძოლის ველზე სიკვდილი სჯობია.

ციხის ხალხს მოეწონა განას მოსაზრება, მაგრამ საექვო-კი იყო მისი განხორციელება; ვაჰ, თუ ლეკები პირველადვე მიხვდებოდნენ და მოჰკლავდნენ მათ მოთავეს.

— საორბელო საქმეა, განავ, — უთხრა ციხის ხალხმა, — მოგკლავენ და ბრაღი ხარ მარტოკა. ბარემ სულ ერთად გავიდეთ და ერთად დავიხლოცნეთ.

— არა, სთქვა განამ, — მარტოკა მოვკვდები, თუ თქვენთან ერთად, ჩემთვის და თქვენთვისაც სულ ერთია. ვერც პირველით და ვერც მეორით საქმეს ვერ ვუშველი. ამისათვის სჯობია ცვალო ხერხი. ცდა ბედის მონახვერეაო. იქნება გამოვიდეს რამე. მე გადავწყვიტე და კიდევ უნდა ავასრულო.

— აბა, დიაცებო, ღიმილით მიუბრუნდა შემდეგ განა მანდილოსნებსა — მომიტანეთ თქვენი ტანისამოსი და ჩამაცვით, მხოლოდ ჯუბას-კი ვერ ჩავიცვამ, რადგანაც თავისუფლად მოძრაობას დამიშლის, სამკაულად გულის პირი და მუხლსაფარი გამოიკეთეთ, მანდილი დამხურეთ და ტყავიც ჩამაცვით, რომ მის ქვეშ ხმალი დავმალო.

ქალებმა მოუტანეს განას ტანისამოსი და ჩავიცვეს.

— რა მშვენივრად მიხდება, კი დიაცი ვიქნებოდი, არა, ბიჭებო? — გადიხარხარა განამ რა დაჰხედა თავის თავს.

გაეცინათ სხვებსაც მაგრამ ამ სიცილში მწარე ნალღველიც ბევრი ერია.

— აბა, მშვიდობით, ჩვენი მთის — წმიდა ხატები იყოს თქვენი მფარველი და შემწე. თუ გადავურჩი მაგ ძაღლებს, ხვალ იმედი გქონდეთ და თუ არა იქნარა, დაიხლოცნით ისე, როგორც შეჭფერისთ ვაჟკაცებს... ფიცი გახსოვდეთ — გამარჯვებით!...

— ღმერთმა გამარჯვება ნუ მოგიშალოს, განავ, აღელვებით შესძახა ერთ ხმივ ციხის ხალხმა, — აბა ვინძლო თავი გადაარჩინო.

განა ჩავიდა ქვემო სართულში გარედ გასასვლელად.

სულ-განაბული ციხის ხალხი მოუთმენლად გაიყურებოდა გარეთ ციხის სათოფურეებიდან და სარკმელებიდან, რომ თვალი ედევნა განასათვის. აჰა, გამოჩნდა კიდევ, მიდიოდა პირდაპირ ლეკების ჯგუფისაკენ. მიდიოდა ნელ-ნელა, თავ ჩაღუნული, კრძალვით და მორცხვით, მანდილი პირზე ჩამოწეული ჰქონდა, ერთი სიტყვით ისე, როგორც შეჭფეროდა ნამდვილ თუშის მანდილოსანს.

— თუშის გოგო მოდის... თუშის გოგო!... წამოიძახეს ლეკებმა, დაინახეს განა თუ არა. ამ

სიტყვებს მოჰყვა უშვერი სიტყვები და სიცილ-ხარ-ხარი.

— მოცი, ბეჩავ, თუშის გოგო, წიყალი დალია შენა... ხარხარით გაუმასპინძლდნენ ლეკები განას.

ბევრ ხანს არ აცინა ლეკები განამ. იელვა ქარქაშიდან ამოსულმა მისმა ხმაღმა და თვალის დახამხამებამდისინ თავებ შუაზე გახეილი ორი ლეკი ცურავდა თავიანთ სისხლში. ზარ-დაცემული ლეკები გაიფანტ-გამოიფანტნენ. ორი მათგანი გზა არეული გაიქცა იქითკენ, საითკენაც განა უნდა გავარდნილიყო, მირბოდნენ გონ-დაკარგული ლეკები და ფეხ-და-ფეხ მისდევდა მათ აშიშვლებულ ხლმით განაც.

— ბა... ბა... ბა!... ციხორი გარეკა მიგელმა! (ცხვარი გარეკა მგელმა) ყვიროდნენ მათ მაყურებელი ლეკები.

ერთ ლეკს დაუსხლტა ფეხი, და იქვე ჰპოვა თავის სამარე. მეორე მობრუნდა და იძრო წელიდან დამბაჩა. დამბაჩის გავარდრა და განას ხმლის დაეღვება ერთი იყო. ესეც გამოესალმა სამხევს.

გონს მოსული ლეკები გამოედევნენ განას და დაუშინეს თოფები, მაგრამ განა ჩახტა ერთ ღრეში და იქიდან. „.....გაფრინდებ გოგლოურთის ჩრდილზე, მგელი შემოდკრავს პწყალსაო!...“ *)

თავისუფლად და სიხარულით ამოისუნთქა ციხის ხალხმა, რა დაინახა, რომ სიკვდილს გადაჩა მისა მოთავე და ამასთან გულში ქომავის იმედი დაესახა.

ნუცალ-ხანმა გასცა ბრძანება, რომ ზარბაზანი დაეშინათ ციხის კედლებისათვის. ასტეხეს ზარბაზნის სროლა, მაგრამ ვერ შეანგრის ქვათენთის ციხის მაგარი კედელი.

— დიდებულო ხანო, თოფით და ზარბაზნით ციხეს ვერას დავაკლებთ რა, — მოწიწებით უთხრა ავარიის ბრძანებელს აბდულამ, — ციხე ძრიელ მაგარია და მის სხვილ კედლებს ზარბაზნის ტყვია ვერ დაანგრევს. სჯობია ქანქანა გავიყვანოთ კედლის საძირკველთან და ნაღმი მივსცეთ.

აბდულას რჩევამ გასჭრა. ნუცალმა გასცა ბრძანება, რომ ჯარი ქანქანის გაყვანას შესდგომოდა ციხის საძირკველთან. დაღამდა. სიბნელით მოიცა არე-მარე. მიყუჩდა, მიიძინა ბუნებამ. რომ ღამით თუშები არ გამოსულიყვნენ ციხიდან, ხანმა ციხის ირგვლივ დააყენა დარაჯები. ჯარი მიეცა ტკბილ ძილს.

არ ეძინა ციხეში მყოფ ხალხს. ყოველ წუთში ელოდა მტრის ციხეზე იერიშის მიტანას. მეთოფურები ისხდნენ სათოფურებში თოფებ გაწყობილნი, სმენად გარდაქცეულნი. მეორე დღე დაუღამდათ, რაც ამ ცეცხლში იმყოფებოდნენ. წყურვილი ხომ ახრჩობდა და ზედაც უძილობა ქვასავით

თავს აწვებოდათ. წყურვილისაგან დასუსტებული ბავშვები უწვენდნენ დედებს კალთაში ტუჩებ დასკიდარნი და გაფითრებულნი.

ირაყრაყა. ამ დროს მოისმა საშინელი გრგვინვა ციხის ქვეშიდან. ციხე შეინძრა.

— ეხლა აღარ, გვეშველება რა!... წამოიძახეს მუციხოვნებმა, — ციხეს ნაღმი მისცეს მაგ ურჯულეობმა.

— ფიცი!... ფიცი!.. — დაიძახეს აქა-იქიდან — გავიდეთ და გულ-და-გულ წინ დაუდგეთ მტერს, ვუჩვენოთ მაგ ღორებს, ვის უფრო უჭრის ხმალი.

— მოითმინეთ, — შეაჩერეს ვაჟაკები მანდილონებმა, — ჩვენ რაღას გვეუბნებით, უიარაღოთ გეტოვებთ? ხანჯლები მაინც ჩვენ გადმოგვეცი!..

ვაჟებმა მისცეს ხანჯლები ქალებს და ერთად ჩავიდნენ ქვემო სართულში გასასვლელად. იხრიალა პირველზე უფრო საშინლად. ციხე შეირყა, გაექან-გაიოქანა და ერთი მისი კედელი ქუხილით ჩამოიქცა.

— ეხლაც არ გამოვა თუშის გოგო? ეხლაც არ დალია წიყალი (წყალი) — დასცეს სიხარულის კიჟინა ლეკებმა.

თითქმის მესამედი ციხის ხალხი მოექცა ნანგრევების ქვეშ. დანარჩენები გამოვიდნენ გარეთ. ვაჟაკებმა ჩააყენეს მანდილონები და ბავშვები შუაში და თვითონ-კი ხმალ-ხანჯალ ამოწვდილებმა გარს რგოლი შემოარტყეს. სიმრავლით გათამამებული ლეკები მისცივდნენ თუშებს.

— შესდექით!... შეაყენა თავის მეომრები მურთაზმა.

— დაგვმორჩილდით, დაყარეთ იარაღი! მიუბრუნდა შემდეგ თუშებს ლეკების მხედართ მთავარი — ვერას გააწყობთ, უბრალოდ თავებს ნუ იხოცავთ, ჩვენმა დიდებულმა ნუცალ-ხანმა შეგებრალათ და სიციცხლე გაჩუქათ.

— ღორო!... შეჰყვირეს ერთ ხმივ ბრაზ მოსულმა თუშებმა. — სად გაგონილა, რომ თუშმა იარაღი დაჰყაროს, დაუმორჩილდეს მტერს, სანამ სული პირში უდგა და მკლავი თავისუფალი აქვს?!.. ჩვენ არ გვიანდა თქვენი ხანის არც შებრალება და არც ნაჩუქი სიციცხლე. ჩვენ მხოლოდ სიკვდილი და გვაყრვეინებს იარაღს. წადი და ეს მოახსენე თქვენ ნუცალს...

— დაჰკარით!... გაულიტეთ!... — დაიღრიალა გაშმაგებულმა ნუცალის მხედართმთავარმა, — არ დაინდოთ არც დიდი, არც პატარა.

აუარი ლეკის ჯარი გარს შემოერთდა ერთი მუქა სასიკვდილოდ შეფიცულ თუშებს. ასტყდა საშინელი ხმლისა და ხანჯლის ტრიალი. სისხლში მოხვრილი მახვილი ელავდა ახლად ამოსულ მზის სხივებზე. როგორც აღშფოთებული ზღვის ტალღა ეცემა საღს კლდეს და უკანვე ვარდება, ისე ვერას აკლებდა თუშების რგოლს გაშმაგებული ლეკების

*) თუშური ლექსი.

იერიში, ძვირად უჯდებოდათ ლეკებს ყოველი თამამად წინ წადგმული ნაბიჯი, მანდილოსნებიც ღირსეულად მხარს უჭერდნენ ვაჟკაცებს. მანდილ გადავარდნილნი, თმა აბურძენულნი, ანთებულ სახით საშინელ სანახაობას წარმოადგენდნენ ეს მანდილოსნები. ამ დროს რომ შეგვხედნათ მათთვის, სრულებით ვერ იფიქრებდით, რომ ისინი ეკუთვნოდნენ მშვენიერ არსებებს, რომ ისინი არიან ბუნებით ნაზი ქმნილებანი, რომელთა დანიშნულება არის შვილების შობვა, მათი აღზრდა და არა ბრძოლის ველზე გაშმაგებული ხმლის და ხანჯლის ტრიალი და სისხლის ღვრა.... მაგრამ ლომებრივი სიმათაცე თუშებისა იმსხვრეოდა ლეკების სიმრავლეზე. მათი ბედი უკვე გადაწყვეტილი იყო და სიცოცხლის ძაფი ის იყო წყდებოდა. თუშებმა კარგა იცოდნენ ეს და ამისათვის ყოველი მათგანი ცდილობდა, რომ რაც შეიძლება ძვირათ დაესვა თავის სიკვდილი მტრისათვის.

ყველამ შეასრულა თავისი ფიცი. ყველამ ვაჟკაცურად დალია სული, მორწყო სამშობლო მიწა თავის სისხლით და მადლიერმა მიწამაც მიიხუტა შვილი თავის გულში და მისცა საუკუნო განსვენება... სამოცი სიცოცხლით აღსავსე ვაჟკაცისაგან და იმოდენავე დიაც-ყმაწვილებისაგან გადარჩა მხოლოდ რამდენიმე მძიმედ დაჭრილი მანდილოსანი და ბავშვი.

ხევსურებმაც აასრულეს თავიანთი სიტყვა: „თქვენთან ჩვენც დავგეთობა თავი, სადაც თქვენ ჩვენც იქ ვიქნებით“ო. ყოველმა მათგანმა ვაჟკაცურად დალია სული თუშებთან ერთად.

გათავდა საშინელი ხოცვა-ჟლეტა. ნუკალ-ხანი მივიდა ბრძოლის ალაგას, შეხედა და შედგა. კარგა ხანს იდგა დაღუმებული და მიეპყრო თვალები იქ, სადაც დახოცილი გროვა გროვაზე იდგა, სადაც ვაჟკაცის, მანდილოსნის და ბავშვის გვამები არეულყვენ ერთმანეთში. მისი წარბები ხან შეიჭმუნებოდნენ და ხან ისევ გაიხსნებოდნენ. ამ დროს მის თვალებში გამოიხატებოდა განცვიფრება, კმაყოფილება და ამასთან სიბრაღეულიც.

— უძლეველია ის ქვეყანა, რომელიც შობავს და ზრდის ამისთანა შვილებს!... ნაღვლიანად წარმოსთქვა ნუკალმა და გაბრუნდა თავის ბინისაკენ.

— ამ ტყვეებს რა უყოთ, დიდებული ხანო? ჰკითხა მურთაზმა.

— რომელ ტყვეებს?

— აი, ამ დედაკაცებს და ბაღლებს.

რამდენიმე მძიმედ დაჭრილი მანდილოსნების და დატანჯულ ბაღლების დანახვაზე მთლად შეირყა ნუკალი. ჟრუანტელმა აიტაცა მთელი მისი არსება და მისი ღმობიერი გული სიბრაღეულით აღიესო?

— გაუშვით, საითაც უნდა წავიდნენ, მხოლოდ, — მკაცრათ დაუმატა ხანმა, — იცოდეთ, თუ მათ

ვინმე თავხედმა ხელი ახლო და შეურაცყოფა მიაცენა, თავს გავაგდებინებ!...

სახელოვანი, თავის სიმაგრით სახელგანთქმული ქვათენთის ციხე მიწასთან გასწორდა. ბრაზ მორეულმა მტერმა მისცა კიდე რამდენიმე ნაღმი და ქვა ქვაზე აღარ დაანარჩუნა. საუკუნოდ მოისპო მისი არსებობა, როგორც მოისპო მისი თავგადადებულ მცველებისა. მაგრამ არ მოსპობილა ჯერეთ მათი სახელი, მათი ამაგი, სამსახური სამშობლოს წინაშე დარჩენილია საშვილიშვილოდ თქმულებებში და სიმღერებში. არ გაივლის იმ ალაგზე თუში, რომ არ შეჭხედოს იმ ციხის ნანგრევებს, მის ცეცხლის აღისაგან და თოფის წამლისაგან გაშავებულ მიყრილ-მოყრილ ქვებს და არ გაიხსენოს ის წამებული წარსული სისხლის დრო, ის სამშობლოს გმირნი, რომელთაც თავისი პირადი ბედნიერება, სიცოცხლე შესწირეს საყვარელ სამშობლოს... გული აუჩქროლდება, გაიხედ-გამოიხედავს, გადაავლებს თვალს საყვარელ სამშობლო მთებს—იმ დროის უტყვე მოწამეთ, რომელთა თოვლით და ყინულით დაგვირგვინებული მწერვალოები ისევ ისე ქედ მოუდრეკლად, ამაყთ ცას მიბჯენიან და ნაღვლიანათ ამოიკვნესებს:

„
 ქვათენთის ციხე მალალო, ქავით ქვედ
 ჩამოღებულო,
 შიგ შესრულთ დიაცთ ყმაწვილთა გზა უკულმ
 გამოღებულო,
 ხმლითა გამოსვლას ამბობენ ქოთილია განისაო
 გაფრინდეს გოგლურთის ჩრდილზე მგელი
 შემოდკრავს პწყალსაო
 შენდობა ქვათენთას ნახოცთ, სად დასხდენ
 სწორნი სმაზეო!...“ *)

ივ. ბუჭურაული.

(გაკრძელება შემდეგ)

რედაქციამ მიიღო იოსებ მერკვილაძის გამოცემანი: აკაკის პოემა „ალექსი“, ნ. ბარათაშვილის „თხზულებანი“ ხრამელაშვილის „არიომეტიკა“. მ. გაჩეჩილაძის გამოცემა „განდევლის თხზულებანი“. ყველა აღნიშნული წიგნები სუფთად და ლამაზადაა გამოცემული.

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.

*) თუშური ლექსი.